

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 14/3 2025 s. 881-904, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

NAZİRECİLİK GELENEĞİNİN İZİNDE FASÎH AHMED DEDE'NİN EDEBÎ MİRASI

Gamze ÜNSAL TOPÇU*

Geliş Tarihi: 22 Şubat 2025

Kabul Tarihi: 8 Nisan 2025

Öz

Bu çalışma, Fasîh Ahmed Dede'nin nazireleri üzerinden klasik Türk edebiyatında nazire geleneğinin mahiyetini ve bu geleneğin şairler arasında nasıl bir sanat zemini oluşturduğunu ele almaktadır. Nazire, yalnızca benzerlik yahut taklit değil, şairin sanatını derinleştirdiği ve üslubunu tahkim ettiği bir mecradır. Klasik şiirin teşekkülünde önemli bir yere sahip bu gelenek, şairler arası etkileşimi kuvvetlendirmiş, aynı zamanda bireysel yaratıcılığın imkânlarını genişletmiştir. Çalışmada, karşılaştırmalı metin inceleme yöntemi kullanılarak Fasîh Ahmed Dede'nin nazireleri şekil ve muhteva bakımından değerlendirilmiş, şairin bu gelenek içinde tuttuğu yer tespit edilmiştir. Onun nazirelerinde Sebk-i Hindî üslubunun belirgin etkileri görülmekle birlikte Mevlevî irfanı çerçevesinde aşk, vahdet ve nefis terbiyesi gibi tasavvufî unsurların işleniş de dikkate alınmıştır. Fasîh Ahmed Dede, seleflerinin izinden gitmekle yetinmemiş, onların kurduğu sanat dünyasını kendi estetik anlayışıyla yeniden yorumlamıştır. Bu itibarla nazire geleneği, geçmişin devamı olmanın ötesinde, şairlerin sanatsal kudretlerini ortaya koydukları dinamik bir alan olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Klasik Türk edebiyatı, 17. yüzyıl, nazire, Fasîh Ahmed Dede.

THE LITERARY LEGACY OF FASİH AHMED DEDE IN THE TRADITION OF NAZİRE

Abstract

This study explores the tradition of nazire in classical Turkish literature through Fasîh Ahmed Dede's works and examines how it created a shared artistic ground among poets. More than imitation or resemblance, nazire served as a medium for poets to deepen their art and refine their style. As a key component in the formation of classical poetry, the tradition fostered literary interaction while also expanding opportunities for individual creativity. Using comparative textual analysis, the study evaluates Fasîh Ahmed Dede's nazires in terms of form and content and identifies his place within the tradition. His poetry reflects the influence of the Sebk-i Hindî, while also incorporating Sufi themes such as love, unity, and self-discipline within the framework of Mevlevî thought. Rather than merely following his predecessors, Fasîh Ahmed Dede reinterpreted their artistic world through his own aesthetic vision. Thus, nazire emerges as a dynamic field in which poets demonstrated creativity beyond simple continuity with the past.

Keywords: Classical Turkish literature, 17th century, nazire, Fasîh Ahmed Dede.

* Dr. Öğr. Üyesi; Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, gunsal@beu.edu.tr.

Giriş

Nazire, Arapça kökenli bir kelime olup “nazara” kökünden türemiştir. Sözlük anlamı itibarıyla “benzerlik, karşılık, misli” gibi anlamlara gelir. Terim olarak ise edebiyat bağlamında, bir şairin şiirine aynı vezin ve kafiye yazılan benzer metinleri ifade eder. Nazire terimi, genellikle bir şairin gazeline yahut başka bir manzumesine, benzer vezin ve kafiye düzeninde yazılmış şiirler için kullanılır. Bu tür şiirler hem bir taklit hem de edebî bir rekabet unsuru taşıyabilir. Edebiyat nazariyesi kaynaklarında, nazire kavramı “müsabaka yollu şiir” veya “karşılık olarak yazılmış manzume” şeklinde tanımlanır (Şemseddin Sami, 1901, s. 1464; Devellioğlu, 1984, s. 973). Şairler nazire yoluyla önceki şiirlere bir anlam zenginliği katmak veya onları yorumlamak amacı güderler.

Edith Ambros’un makalesi¹, nazireyi ayrıntılı şekilde ele alan ilk kapsamlı çalışmadır. Ambros, nazireyi ayırt etmek için iki ana ölçüt grubu belirlemiştir: Haricî faktörler (şiirin tezkirelerde nazire olarak tanımlanması veya nazire mecmualarında yer alması) ve dâhilî faktörler (şairin nazire yazma niyetini belirtmesi, model şiirden mısra tazmini, özgün redif, iç kafiye kullanımı ve model şiirin öğelerinin yansıtılması). Bu ölçütler, nazireyi doğru şekilde belirlemede güvenilir bir yöntem olarak kabul edilmiştir (Köksal, 2018, s. 23-24). İlaydın, nazire yazılan nazım şekillerini kaside ve gazeller, mesnevi ve musammatlar olarak tasnif etmiştir (1997, s. 151). Kaside ve gazellerde vezin, kafiye ve redif değişmeden yazılırken; mesnevilerde konu ve vezin genellikle korunur, bazen ise yeni bir konu işlenir. Musammatlarda ise vezin değişmeden, ya konu muhafaza edilir ya da uygun bir konu seçilir. Bu tasnif, nazım şekilleri açısından doğru olmakla birlikte, nazire kavramı bir tek şiire yazılan benzerlikten daha geniş bir anlam taşır. Bu nedenle Köksal, nazireyi üç farklı şekilde tasnif etmiştir: Mesnevilere yazılan nazireler, diğer nazım şekillerine yazılan nazireler ve bir eserin tümüne yazılan nazireler (2018, s. 26). Bu doğrultuda nazire kelimesi, anlam bakımından “benzerlik” ifade etmekle birlikte, edebî geleneğimizde usta bir şairin eserine öykünme anlamına gelir. Bu doğrultuda şairler, üstat olarak gördükleri şairin izinden giderek aynı nazım şekliyle eserler kaleme almış ve duygu ile düşüncelerini model şiirleri taklit ederek aynı biçimde dile getirmişlerdir. Nazire, ustadan çırağa bilgi aktarımının bir aracı olmanın yanı sıra, şairler arasındaki rekabetin ve üslup farklılıklarının bir yansıması olmuştur.

Nazire yazma süreci, şairin bir başka şairin eserine duyduğu özen ve öykünme duygusuyla başlar. Bu öykünme, bazen sadece şiire; bazen de şaire yönelmiş olabilir. Şairin bu davranışının ardında beğeni ve hayranlık duyguları bulunabileceği gibi, psikolojik bir temele dayanan hırs ve üstünlük arayışı da etkili olabilir. Nihayetinde nazireyi kaleme alan şair, örnek aldığı şiiri bir model kabul ederek ona bağlı kalır ve onun izinden gider. Bir şairin beğendiği ya da ilgi duyduğu başka bir şairin eserine şekil, içerik ve söyleyiş bakımından benzer bir yapı sunması, nazirenin kapsamlı tanımını oluşturur.

Nazire yazma geleneği, klasik Türk edebiyatına diğer pek çok unsur gibi İran şiirinden geçmiştir. İran edebiyatında bu geleneğin, Türk edebiyatından çok daha önce başladığı bilinmektedir. Ancak İran edebiyatında nazire yerine daha çok “cevap” kelimesi kullanılmıştır. Özellikle Timurlular Dönemi ve bir süre Çağatay sahasında nazire karşılığı olarak “tetebbu” ve “istikbâl” kelimelerinin de tercih edildiği belirtilmektedir (Köksal, 2018, s. 21). Bu durum, nazire yazma geleneğinin farklı coğrafyalarda ve edebiyatlarda çeşitli terimlerle ifade edildiğini

¹ Makale hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Ambros, 1989, s. 15-40).

göstermektedir. Tettebbu', üstünlük iddiası taşımaksızın, saygı duyulan bir şairin şiirine benzer tarzda yazma çabasını ifade eden bir nazire türüdür. Bu kavram, biyografik eserlerde genellikle "tetkik etme", "araştırma" ve "etrafıca inceleme" anlamlarında kullanılsa da nazire yerine geçtiği örneklere de rastlanmaktadır. Nitekim Esrâr Dede Tezkiresi'nde Derviş Tâbî'nin (ö. ?) biyografisi anlatılırken onun Mevlevî çevresindeki şair dostlarına ve özellikle merhum Hayâlî Bey'in (ö. 1557) şiirlerine çokça *tettebbu'* ettiği belirtilmektedir (Genç, 2000, s. 72; Köksal, 2018, s. 21). Bu örnek, *tettebbu'*nun, saygın şairlerin üslubunu takip eden bir nazire yazım biçimi olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

Klasik Türk şiirinde nazire söyleme geleneği Divan edebiyatının ilk yıllarında, bu edebiyatın şekillenmeye başladığı dönemde ortaya çıkmış ve hızla yerleşmiştir. Başlangıçta bir gelenek ve zamanla bir moda hâline gelen nazire, her dönemde değerini korumuş ve modern Türk edebiyatına kadar uzanmıştır. Bu geleneği kapsamlı bir şekilde ele alan İsen, "Divan Şiirinde Nazire Geleneği" adlı makalesinde nazire yazma sürecinin tarihsel gelişimini ve uygulamalarını incelemiştir². Walter Feldman ise Osmanlı şiirinde nazirenin rolünü, şairler ve kuşaklar arasındaki ilişkilerdeki etkilerini vurgulamıştır³. Feldman, özellikle 17. yüzyılda nazireciliğinin zirveye ulaşarak Sebk-i Hindî şairleri Cevrî (ö. 1654), Neşâtî (ö. 1674) ve Nâilî'de (ö. 1666) nasıl uygulandığını derinlemesine ele almıştır. M. Fatih Köksal'ın "*Sana Benzer Güzel Olmaz*" başlıklı çalışması ise bu alandaki önemli kaynaklardan biri olup araştırmamıza yön veren temel eserlerden biridir⁴. Türk şiirinde nazirecilik, klasik edebiyatın en önemli geleneklerinden biri olup şairler arası etkileşimi ve edebî üretimin sürekliliğini sağlayan bir yapı oluşturmuştur (Banarlı, 1987, s. 214). Bu gelenek, bir şairin başka bir şairin şiirine benzer bir biçimde şiir yazmasını içermekle birlikte taklitten öte, metinlerarası etkileşimin ve sanatkârane yeniliğin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir (Gültekin, 2013, s. 515-516). Nazireler, aynı zamanda şairlerin kendi üsluplarını geliştirmeleri ve edebî geleneğe katkıda bulunmaları açısından da önemlidir.

Fasîh Ahmed Dede (ö. 1699), 17. yüzyılın tanınmış Mevlevî şairlerinden biridir. Arnavut kökenli olup Dukaginzade ailesine mensuptur ve ailesinde birçok âlim, şair ve devlet adamı bulunmaktadır. Arapça, Farsça ve Türkçe divanlara sahip olan Fasîh Ahmed Dede, aynı zamanda hat sanatında "hurde ta'lik" gibi yeni bir stil geliştirmiştir. Resim yapma yeteneği ve devlet görevleri de geniş bir eğitim aldığını gösterir. Mevlevî tarikatına katılarak "Dede" ünvanını almış ve edebiyat alanında derin izler bırakmıştır. Eserleri arasında *Türkçe Divan*, *Farsça Divançe*, *Münşeât*, *Tenbâkû-nâme* ve *Kalem Makalesi* gibi önemli eserleri bulunmakla birlikte *Hüsrev ü Şîrîn* ve *Behişt-âbâd* gibi eserlerinin nüshaları kaybolmuştur. Sebk-i Hindî üslubunu benimseyen Fasîh Ahmed Dede, Necâtî (ö. 1509), Fuzûlî (ö. 1556) ve Nef'î (ö. 1635) gibi şairlerden etkilenmiş, aynı zamanda Esrâr Dede (ö. 1796) ve Şeyh Gâlib (ö. 1799) gibi önemli isimlere ilham vermiştir (Önce, 2019, s. 215-216; Sevindik, 2010, s. 38). Fasîh Ahmed Dede; sadece Mevlevilik düşüncesine katkı sağlamakla kalmamış, aynı zamanda klasik Türk şiirine getirdiği yenilikçi bakış açısıyla Sebk-i Hindî üslubunun önde gelen temsilcilerinden biri olarak edebiyat dünyasında derin bir iz bırakmıştır.

Şairler arasında nazirecilik, yalnızca bir taklit veya edebî mirası devam ettirme pratiği olarak değil, aynı zamanda bireysel üslupların şekillendiği, geliştiği ve birbirleriyle etkileşime

² Makale hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (İsen, 1981, s. 24-26).

³ Makale hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Feldman, 1997, s. 41-58).

⁴ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Köksal, 2018).

girdiği bir sanat pratiği olarak ele alınmalıdır. Mevlevî geleneğinde şiir, tasavvufun derinliğini yansıtan bir araç olarak kullanılmış ve bu bağlamda nazireler, bir düşünce ve sanat ekolünün parçası olarak ortaya çıkmıştır denilebilir.

1. Fasîh Ahmed Dede ve Nazireciliği

Fasîh Ahmed; hat, mûsikî ve resim sanatlarında yetkinleşmiş, rindâne ve âşıkâne üslubuyla öne çıkan 17. yüzyıl şairlerindendir. Edebî kimliğini özellikle Sebk-i Hindî etkisiyle şekillendiren şair; Fuzûlî, Necâtî ve Nef'î gibi isimlerden ilham almıştır. Onun şiirlerinde tasavvufî düşünceler sanatsal bir derinlik kazanmış, edebiyat anlayışı Galata Mevlevihanesi çevresinde gelişerek sonraki nesillere ilham vermiştir. Mevlevîlik geleneği içerisindeki konumunu yalnızca nazirecilik bağlamında değil, aynı zamanda tasavvufî estetik anlayışıyla da değerlendirmek gerekir.

Klasik Türk şiirinde nazire geleneği, 15. yüzyıldan itibaren kurumsallaşmış bir edebî pratik olarak varlığını sürdürmüştür. Bu çerçevede, ilk nazire mecmuası olarak kabul edilen *Mecmû'atü'n-nezâ'ir*, 1437 yılında derlenmiş olup (Şentürk ve Kartal, 2019, s. 313; Canpolat, 2003, s. 275-277) bu gelenek Fasîh Ahmed'in yaşadığı dönemde de önemli bir edebî üretim biçimi olarak varlığını korumuştur. Fasîh Ahmed, çağdaşı veya kendisinden önceki güçlü şairlerden etkilenecek nazireler kaleme almış, böylece hem edebî mirasa katkı sunmuş hem de bireysel üslubunu ortaya koymuştur.

Fasîh Ahmed, klasik Türk şiirinin köklü mirası içinde nazirecilik geleneğini titizlikle sürdüren önemli şairlerden biridir. Yunus Emre'nin (ö. 1320/1321) mistik söyleminden etkilenmiş, Ahmed Paşa'nın (ö. 1496/1497) "bilmedüm" redifli gazeline "hata itdüm" redifli bir gazelle karşılık vermiştir. Dîvâne Mehmed Çelebi (ö. 1547) ve Bâkî (ö. 1600) gibi şairlerin eserlerinden ilham alarak kendi şiir anlayışını inşa etmiş; edebî birikimini, seleflerinin şiirlerini derinlemesine inceleyerek güçlendirmiştir. Onun nazire pratiği; sadece teknik bir uyum sağlama çabası değil, aynı zamanda şiirsel diyalog kurarak kendi sanatsal kimliğini ortaya koyma girişimidir. Bu doğrultuda Necâtî, Fuzûlî, Bâkî, Şeyhülislâm Yahyâ (ö. 1644), Nâbî (ö. 1712), Fehim-i Kadîm (ö. 1647), Nâilî-i Kadîm ve Cevrî gibi toplam 35 şairin 98 gazelinesi tanzir etmiş, ayrıca "nazire be-nezâ'ir" başlığı altında kaleme aldığı 5 şiire de nazireler yazarak geleneğin içinde aktif bir özne hâline gelmiştir (Çıpan, 2003, s. 38-68; Ünsal Topçu, 2020, s. 14). Tespit edilebilen yüzden fazla naziresi, onun nazirecilikte ulaştığı yetkinliği ortaya koymaktadır.

Fasîh Ahmed Dede'nin şiirlerinde, özellikle Sebk-i Hindî üslubunun güçlü bir etkisi hissedilir. Bu üslup; sanatlı söylem, dolaylı anlatım ve girift mecazlarla karakterize edilir. Onun şiirlerinde alışılmış mazmunlar yeni imgelerle zenginleşerek özgün bir estetik boyuta ulaşır. Nazirelerinde yalnızca zemin şiire sadık kalmakla yetinmeyip bu şiirleri anlam derinliği ve sanatsal ahenk açısından yeniden yorumladığı görülmektedir. Bilhassa gazellerinde Sebk-i Hindî'nin en önemli özelliklerinden biri olan yoğun imgelem ve çok katmanlı anlam dünyası belirgin bir şekilde hissedilir (Sevindik, 2010, s. 38). Fasîh Ahmed'in tasavvufî düşünceyi şiirlerine yansıtma biçimi de dikkat çekicidir. O, yalnızca aşk ve rindâne söylemlerle sınırlı kalmayıp mistik bir perspektif geliştirerek nazirelerine ruhsal bir dönüşüm boyutu kazandırmıştır. Kullandığı metaforlar, salt söz oyunlarının ötesine geçerek insanın hakikati arayışındaki yolculuğunu yansıtan birer sembol hâline gelir. Bu yönüyle onun nazireleri yalnızca edebî bir gelenek içinde var olmanın ötesinde, estetik ve düşünsel bir derinlik kazanarak klasik Türk şiirinde özgün bir yer edinmiştir. Nazirelerin yalnızca bir şiiri tekrar etme

pratiği olmadığı, aksine şairin kendi üslubunu dönüştürerek yeni bir anlam dünyası inşa ettiği açıktır. Fasîh Ahmed Dede'nin nazireleri de bu dönüşüm sürecinin güçlü örneklerinden birini oluşturur. Örneğin onun Fuzûlî'nin "maña" redifli gazeline yazdığı nazirede orijinal metindeki Tanrı'ya yakarış teması sevgiliye hitap eden bir aşk şiiri formatına evrilmiştir. Fuzûlî'nin gazeline metafizik ve ilahi bir çağrı ön planda iken Fasîh Ahmed Dede aynı yapıyı bireysel ve dünyevi bir aşka yönlendirerek yeni bir anlam katmanı oluşturmuştur. Bu dönüşüm, nazirenin sadece biçimsel bir uyum arayışı olmadığını, aksine şairin duygu ve düşünce dünyasını yeniden inşa ettiği bir zemin olduğunu açıkça göstermektedir. Benzer şekilde Fasîh Ahmed Dede'nin Bâkî ve Nâilî-i Kadîm gibi şairlere yazdığı nazirelerde de bireysel üslubunu belirgin şekilde ortaya koyduğu görülmektedir. Onun nazireleri, klasik şiirin biçimsel kurallarına bağlı kalırken içerik düzeyinde farklı bir atmosfer yaratmayı başarmaktadır. Örneğin Bâkî'nin gazellerinde lirizm ve akıcı bir üslup baskınken Fasîh Ahmed Dede aynı nazım biçimi içinde Sebk-i Hindî'ye özgü girift ve yoğun bir anlatım geliştirmiştir. Bu yaklaşımı nazirecilik geleneğinin yalnızca bir taklit değil, aynı zamanda bir yorum ve yeniden üretim alanı olduğunu ortaya koymaktadır.

Fasîh Ahmed'in dil işçiliği ve sanatsal derinliği onun sadece bir takipçi değil, aynı zamanda geleneğe katkıda bulunan özgün bir şair olduğunu kanıtlamaktadır. Dönemin edebî atmosferi içinde nazireciliği yaratıcı bir süreç olarak ele alarak kendine özgü bir söylem geliştirmiş, klasik şiirin kalıpları içinde bireysel yaratıcılığı ön plana çıkarmayı başarmıştır. Bu yönüyle o; klasik Türk şiirinin sürekliliğini sağlayan şairler arasında sadece bir halkayı temsil etmekle kalmamış, aynı zamanda bu halkaya kendi rengini ve yorumunu katmıştır. Fasîh Ahmed Dede'nin nazireleri, Mevlevî şairleri arasında yalnızca bir takipçi olmadığını, aynı zamanda kendi üslubunu yaratma konusunda da oldukça bilinçli hareket ettiğini göstermektedir. Onun nazirecilik anlayışı, klasik edebiyatın dinamik yapısını koruyarak özgünlük ve bireysel yorumun ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Mevlevî şiiri içinde nazirecilik sadece bir gelenek değil, aynı zamanda şairin kendini ifade etme biçimi olarak da değerlendirilebilir. Fasîh Ahmed, bu geleneğin önemli bir temsilcisi olarak klasik Türk şiirine estetik ve sanatsal bir derinlik katmayı başarmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Fasîh Ahmed'in nazire yazma geleneğini nasıl benimsediğini ve bu pratiği hangi edebî kaygılar doğrultusunda sürdürdüğünü ortaya koymaktır. Klasik Türk şiirinde nazire, sadece bir taklit unsuru değil, aynı zamanda şairin kendini ifade etme, sanatını geliştirme ve edebî gelenek içinde yer edinme sürecinin bir parçasıdır. Fasîh Ahmed Dede de bu geleneğe bilinçli bir şekilde dâhil olmuş, nazirelerini yalnızca biçimsel bir tekrar olarak değil, anlam dünyasını genişleten ve sanat anlayışını derinleştiren bir araç olarak kullanmıştır. Onun nazire yazma sebepleri arasında, kendi şiirsel sınırlarını aşma çabası, dönemin büyük şairlerine meydan okuyarak yetkinliğini kanıtlama arzusu ve ustalarından aldığı ilhamı özgün bir biçimde yeniden yorumlama isteği öne çıkmaktadır. Ayrıca nazirecilik geleneği, dönemin edebî muhitlerinde bir tür şairler arası iletişim biçimi olarak da işlev görmektedir. Bu bağlamda, Fasîh Ahmed Dede'nin nazireleri, sadece bireysel bir sanat anlayışının ürünü olmanın ötesinde, şairler arasında dostluk ilişkilerini pekiştiren, genç şairleri teşvik eden ve edebî rekabeti canlı tutan bir unsur olarak da değerlendirilebilir.

Öte yandan nazire yazımı, şairlere belirli kalıplar içinde özgünlüklerini sergileme imkânı sunan yaratıcı bir edebî süreçtir. Fasîh Ahmed Dede'nin nazirelerinde de bu yaratıcı yaklaşım açıkça hissedilmekte; geleneksel söylem kalıpları, Sebk-i Hindî'nin zarif anlatımıyla

yeniden şekillenmektedir. Bu çalışma onun nazireleri aracılığıyla gelenekle nasıl bir etkileşim kurduğunu, hangi estetik ve düşünsel unsurları ön plana çıkardığını ve bu doğrultuda klasik Türk şiirinde nasıl bir özgünlük inşa ettiğini detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

1. Fasîh Ahmed Dede'nin Nazire Yazdığı Şairler⁵

Fasîh Ahmed'in Dîvân'ında önemli sayıda nazire yer almaktadır. Ancak bu nazirelerin tümünü ayrıntılı bir şekilde ele almak, çalışmanın hacmini gereğinden fazla genişleteceği gibi konunun odak noktasını da dağıtacaktır. Bu nedenle şairin üslubunu ve nazirecilik geleneğinde benimsediği estetik anlayışı daha iyi kavrayabilmek adına belirli örnekler üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Fasîh Ahmed, *Dîvân*'ında nazirelerine özel bir önem atfetmiş, bunları yalnızca metin içinde sunmakla kalmayıp aynı zamanda başlık ekleyerek hangi şaire nazire yazdığını da açıkça belirtmiştir. Bu yöntem, hem okuyucuya nazirecilik geleneğinin işleyişini gösterme hem de şairin öncülleriyle nasıl bir edebî diyalog kurduğunu doğrudan aktarma işlevi görmektedir. Onun bu yaklaşımı, nazirelerin yalnızca bir karşılık veya taklitten ibaret olmadığını, aksine bilinçli bir edebî etkileşim ve sanatkarane bir söylem geliştirme sürecinin parçası olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Fasîh Ahmed'in seçili nazireleri incelenerek onun hem bireysel üslubu hem de dönemin nazirecilik anlayışı içindeki yeri daha net bir şekilde değerlendirilecektir. Çalışmada Fasîh Ahmed'in nazire yazma pratiği, model alınan zemin şiirlerle karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele alınacaktır. Fasîh Ahmed'in şiirleri doğrudan bir taklit anlayışıyla değil, gelenekle kurduğu yaratıcı diyalog çerçevesinde değerlendirilecek; onun nazire yazarken hem klasik şiirin biçimsel yapısına sadık kaldığı hem de kendi sanatsal bakış açısını nasıl kattığı ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Nazire ile zemin şiir arasındaki anlam kaymaları, üslup farkları ve şairin metne kattığı bireysel yorumlar, geleneğin sınırları içinde özgünlük arayışının izlerini sürmek açısından mühim bir zemin teşkil etmektedir. Fasîh Ahmed'in nazireleri yalnızca bir taklit yahut edebî geleneğe bağlılık göstergesi olmaktan öte Sebk-i Hindî'nin incelikli hayal dünyasını, tasavvufi derinliği yahut rindâne bir söylemi nasıl yorumladığını ve dönüştürdüğünü ortaya koyan sanatkarane metinler olarak değerlendirilecektir. Zira klasik nazirecilik anlayışı, bir şiire verilen doğrudan bir karşılık olmanın ötesinde, metni yeniden üretme ve ona yeni anlam katmanları ekleyerek sanatsal dönüşüm sürecine dâhil etme mahiyetindedir. Dolayısıyla Fasîh Ahmed'in nazireleri incelendiğinde onun yalnızca seleflerinin izinde yürüyen bir şair olmadığı bilakis klasik şiirin ifade imkânlarını genişleterek kendine mahsus bir üslup inşa ettiği görülmektedir. Bu çalışma, Fasîh Ahmed'in nazirelerini zemin şiirlerle mukayese ederek onun nazire yazarken biçimsel unsurlara bağlılığını nasıl koruduğunu ve aynı zamanda bireysel sanat anlayışını ne şekilde geliştirdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece, onun nazire geleneği içindeki tercihlerinin, hem edebî mirasın sürekliliğine katkı sağladığı hem de bu miras içinde kendine özgü bir yer edinme arayışını yansıttığı düşünülebilir. Fasîh'in nazireleri değerlendirilirken Çıpan'ın *Fasîh Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin* (2003) adlı çalışması esas alınmıştır.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ekler, Tablo 10.

Tablo 1: Necâtî Bey'e Nazire

Zemin Şiir (Necâtî Bey) ⁶	Nazire (Nazire be-Necâtî Beg)
<i>fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	<i>fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>
<i>Bir alây oldı perî şîvelü âhû begler</i> <i>Gözi âhûlaruñ alayına yâhû begler</i>	<i>Beni âşüfte kılan kâkül-i hoş-bû begler</i> <i>'Âleme fitne salan âl ile hep bu begler</i>
<i>Bir perî için akar iki gözüm çeşmeleri</i> <i>Sakınuñ bilmiş olun ıldur ol su begler</i>	<i>Çekdürür çille-i gam dâne döker dâm eyler</i> <i>O siyeh hâl ü siyeh gîsü vü ebrû begler</i>
<i>Kimseye uymasun ulaşmasun Allâh Allâh</i> <i>Zülf-i bî-dîn ile ol gamzesi câdû begler</i>	<i>El-amân leşker-i gam ceş-i elem aldı beni</i> <i>Âl idüp kapdı dili ol gözi câdû begler</i>
<i>Bî-vefâlıklar ider yolına cânlar virene</i> <i>'Acebâ böyle m'olur dünyede hep bu begler</i>	<i>Kâküliñ çözdü o şeh açtı livâ-yı hüsnîñ</i> <i>Ba'd-ezîñ sabr u karâr-ı dile yâhû begler</i>
<i>Raht u bahtum götüri oda urursañ dutmaz</i> <i>Bir iki gün beni bu dünyede mahbûb eğler</i>	<i>N'ola dil-beste-i fîrâk-ı muhabbetse Fasîh</i> <i>Âdemi bende iderler bu perî-rû begler</i>
<i>Ne güzellerde Necâtî ne selâmün ne 'aleyk</i> <i>Fâriguz idemezüz kimseye tapu begler</i>	

Necâtî Bey, 15. yüzyıl klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olup mahallî unsurları şiirinde başarıyla işleyen öncü isimlerdendir. Halk söyleyişleri, deyim ve atasözlerini sanatkarane bir maharetle kullanarak klasik şiire özgün bir renk ve derinlik kazandırmıştır. “Begler” redifli gazeli, onun şiirindeki sanatsal inceliği ve estetik duyarlılığını en iyi yansıtan örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu gazelde sevgiliye duyulan derin aşk, ona ulaşamamanın verdiği ıstırap ve bu duygunun şair üzerindeki etkileri güçlü bir lirizmle işlenmiştir.

Fasîh Ahmed Dede'nin, Necâtî Bey'in bu gazeline yazdığı nazire, klasik şiirde bir ustaya hürmet ve edebî diyalog niteliği taşıyan nazirecilik geleneğinin incelikli bir örneğini teşkil eder. Şairin Necâtî Bey'i tercih etmesi, onun sanatındaki mahallî unsurları, halk söyleyişlerini ve ince hayal gücünü takdir etmesi olarak düşünülebilir. Necâtî Bey, klasik Türk şiirinde önemli bir dönüm noktası oluşturmuş, şiiri saray edebiyatından çıkararak halkın diline yaklaştırmıştır. Bu nedenle Fasîh Ahmed'in nazire için özellikle Necâtî Bey'in gazelinesi seçmesi, hem geleneğe saygının hem de edebî mirasa duyulan ilginin bir göstergesidir. Seçilen “begler” redifli gazeli, aşkın ve özlemin derinlemesine işlendiği güçlü bir metindir. Fasîh Ahmed; bu gazeli tercih ederek sadece Necâtî Bey'in estetik yaklaşımına hayranlığını göstermekle kalmamış, aynı zamanda nazirecilik geleneği içinde kendi sanatsal varlığını da pekiştirmeyi amaçlamıştır. Bu tercih, nazireciliğin bir şairin yalnızca geçmiş eserleri taklit etmesi değil, aynı zamanda onlara yaratıcı bir şekilde müdahil olmasını sağlayan dinamik bir süreç olduğunu da göstermektedir. Şair, zemin gazelin kurgusuna sadık kalmakla birlikte kendi sanat anlayışını ve bireysel üslubunu metne başarıyla yansıtmıştır. Necâtî Bey'in gazelinde yer alan “yâhû, câdû ve bû” kelimeleri, Fasîh Ahmed tarafından da kafiye unsuru olarak kullanılmış ancak bazı beyitlerde farklı kafiye düzenlerine yer verilerek metne özgün bir dokunuş eklenmiştir. Bu tercihler, nazire yazarının hem geleneğe bağlılığını hem de bireysel sanat gücünü ortaya koyma çabasını göstermektedir. Her iki gazeli de aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Şekil açısından bakıldığında Necâtî Bey'in gazeli 6 beyitten müteşekkilen Fasîh Ahmed'in naziresi 5 beyit olarak kaleme alınmıştır. Konu yönünden bir mukayese yapıldığında her iki şiirin de aşkın derinliklerine nüfuz ettiği fakat Fasîh Ahmed'in nazirede dramatik yapıyı

⁶ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Tarlan, 1963).

daha belirgin kılarak aşka duyulan özlemi ve aşkın bireysel anlam dünyasında nasıl şekillendiğini vurguladığı görülmektedir.

Nazire sadece bir taklit ve benzerlik oluşturma çabası değil, aynı zamanda şairin sanatsal bir yorum getirdiği ve metni yeniden inşa ettiği bir mecradır. Bu bağlamda Fasîh Ahmed'in naziresi, Necâtî Bey'in şiirine bağlı kalmakla birlikte bireysel şair kimliğini de güçlü bir biçimde ortaya koyan özgün bir eser niteliğindedir. Onun bu metni, nazirecilik geleneğinin sadece geçmişi tekrarlayan bir edebî pratik olmadığını aksine her dönemde sanatkarane bir yeniden üretim sürecine tâbi olduğunu göstermektedir. Şair zemin şiiri yalnızca bir model olarak almakla kalmamış, ona kendi üslubunu da ekleyerek nazire geleneğine anlamlı bir katkı sunmuştur. Böylelikle klasik Türk şiirinde nazireciliğin, bir metni sadece taklit etmek değil, aynı zamanda ona sanatsal derinlik ve yorum kazandırmak anlamına geldiği bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Tablo 2: Fuzûlî'ye Nazire

Zemin Şiir (Fuzûlî) ⁷	Nazire (Nazire be-Fuzûlî)
<i>mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i>	<i>mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i>
<i>Yâ Rab hemîşe lutfuñi et reh-nümâ maña</i> <i>Gösterme ol tarîki ki getmez saña maña</i>	<i>Cânâ bu kısmet olmuş ezelden saña baña</i> <i>Dirler belâ-yı hüsn saña mübtelâ baña</i>
<i>Kat' eyle âşinâlgum andan ki gayrdur</i> <i>Ancak öz âşinâlaruñ et âşinâ maña</i>	<i>Bigâne eylemiş beni sabr u şekibden</i> <i>Sen yâr-ı bî-vefâ iden âşinâ baña</i>
<i>Bir yolda sâbit et kadem-i i'tibârımı</i> <i>Kim rehber-i şerî'at ola muktedâ maña</i>	<i>Kasd-ı sitem idersüñ idüp gayra iltifât</i> <i>Hep sûret-i vefâda idersüñ cefâ baña</i>
<i>Yoh mende bir 'amel saña şâyeste âh eger</i> <i>A'mâlîme göre vere adlûñ cezâ maña</i>	<i>Sâf eyleyenler âyîne-i kalb-i âşıkı</i> <i>Virmişler inkisâr-ı derûndan safâ baña</i>
<i>Hayf u hatâda muztaribem var ümîd kim</i> <i>Lutfuñ vere bişâret-i 'afv u 'atâ maña</i>	<i>Gerden-nihâd-ı hüsn-i rızâyum nasîbüme</i> <i>Hür-ı cinân Fasîh saña dil-rübâ baña</i>
<i>Men bilmezem maña geregin sen hakîmsen</i> <i>Men' eyle verme her ne gerekmez maña maña</i>	
<i>Oldur maña murâd ki oldur saña murâd</i> <i>Hâşâ ki senden özge ola müdde'â maña</i>	
<i>Habs-i hevâda koyma Fuzûlî-sıfat esîr</i> <i>Yâ Rab hidâyet eyle tarîk-ı fenâ maña</i>	

16. yüzyılın kudretli şairlerinden Fuzûlî, klasik Türk edebiyatında derin anlam ve duygu yüklü gazelleriyle temayüz etmiş, tasavvufî ve beşerî aşkı en ince detaylarıyla işleyen güçlü bir kalemidir. Onun “maña” redifli gazeli, münacaat tarzında kaleme alınmış olup ilahi bir yakarış ve Allah'tan hidayet dileğini ihtiva eden samimi ve içli bir ifadeyi yansıtmaktadır. Şair, dünya hayatının faniliği karşısında ilahi lütfâ sığınarak; sahih bir rehberlikle istikamet üzere kalmayı arzular. Fuzûlî, kulluğunun şuurunda olarak amellerinin kifayetsizliğini dile getirirken ilahi rahmetin insan için en büyük sığınak olduğunu vurgular. Onun gazelinde aşk, yalnızca dünyevi bir mefhum olmaktan çıkarak insanın ruhi tekâmül yolculuğunun temel taşlarından biri hâline gelir.

Fasîh Ahmed, nazirecilik geleneğinin yalnızca bir benzetme veya takip meselesi olmadığını, aynı zamanda bir şairin kendi yorumunu katarak yeni bir anlam inşa etmesi gerektiğini bilerek Fuzûlî'nin bu derinlikli gazeline nazire yazmayı tercih etmiştir. Ancak onun yaklaşımı, Fuzûlî'nin tasavvufî yöneliminden ayrılarak beşerî aşkın çilesini, âşığın ıstırap ve

⁷ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Akyüz vd., 1990).

beklentilerini daha belirgin bir şekilde ortaya koymaya yönelmiştir. Gazeline *cânâ* hitabıyla başlayan Fasîh Ahmed, aşkın ilahi boyutundan ziyade, sevgilinin vefasızlığına ve âşğın maruz kaldığı hicranın yakıcılığına odaklanmıştır. Bu tercihle nazire yazma eylemini, yalnızca bir şiirin biçimsel tekrarından ibaret görmediği, ona kendi edebî kimliğini de kattığı anlaşılmaktadır.

Biçimsel açıdan bakıldığında her iki şair de aruzun *mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbını kullanmıştır. Bununla birlikte Fuzûlî'nin gazeli 8 beyitten oluşurken Fasîh Ahmed'in naziresi 5 beyitle sınırlı kalmıştır. Bu durum Fasîh Ahmed'in nazireyi daha kısa tutarak duygu yoğunluğunu belirli noktalara odaklama çabasını göstermektedir. Onun şiirinde gereksiz detaylara yer vermeksizin hissiyatı en kuvvetli biçimde yansıtmak temel amaç olmuştur. Bu yönüyle Fasîh Ahmed'in şiirsel üslubunun ayrıntılı açıklamalardan çok, yoğunluk ve derinlik arz eden etkileyici bir söyleme dayandığı söylenebilir.

İçerik açısından ele alındığında Fuzûlî'nin gazeli ilahi aşka yönelmiş olup insanın Rabbine duyduğu özlemi ve kulluğun derin anlamını işlerken; Fasîh Ahmed aynı biçimsel çerçeveyi muhafaza etmekle birlikte aşkı dünyevi bir perspektifle ele almıştır. Onun şiirinde sevgiliye duyulan özlem ve aşkın getirdiği çile belirgin hâle gelmiş, aşkın dünyevi yönü mistik ve uhrevi aşkın önüne geçmiştir. Böylece Fasîh Ahmed'in naziresi, Fuzûlî'nin gazeline şekil bakımından bağlı kalmakla birlikte içerik açısından farklı bir düzlemde değerlendirilmektedir.

Bu karşılaştırma, klasik Türk edebiyatında nazire geleneğinin yalnızca biçimsel bir tekrar değil, aynı zamanda şairlerin bireysel duyarlılıklarını ve sanatsal üsluplarını ortaya koymalarına imkân tanıyan dinamik bir alan sunduğunu göstermektedir. Fuzûlî ile Fasîh Ahmed arasındaki temel fark aşkı ele alış biçimleridir: Fuzûlî, aşkı ilahi bir eksende değerlendirirken Fasîh Ahmed, beşerî aşka yönelerek sevgilinin vefasızlığını ve âşğın ıstırabını öne çıkarmıştır. Ortak yönleri ise her iki şairin de güçlü bir lirizm ve duygu derinliği taşıyan ifadeler kullanmalarındır. Bununla birlikte Fuzûlî'nin şiirinde tasavvufî bir boyut baskınken Fasîh Ahmed, aşkı dünyevi bir çerçevede ele alarak bireysel duygulara vurgu yapmıştır. Böylece nazire, yalnızca bir uyarılma değil, aynı zamanda şiirsel bir tartışma ve yeniden yorumlama alanı olarak işlev görmektedir. Fasîh Ahmed, Fuzûlî'nin estetik mirasına bağlı kalarak ona kendi yorumunu eklemiş ve nazirecilik geleneğine güçlü bir katkıda bulunmuştur.

Tablo 3: Fuzûlî'ye Nazire

Zemin Şiir (Fuzûlî)	Nazire (Nazire be-Fuzûlî)
<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>
<i>Her gören 'ayb etdi âb-ı dîde-yi giryânımı</i> <i>Eyledüm tahkik görmüş kimse yoh cânânımı</i>	<i>Hün ile âlûde gördün niçe kez dâmânı</i> <i>Silmedüñ bir kere âb-ı dîde-i giryânımı</i>
<i>Lahza lahza hûblar gördüm ki dil kasındadır</i> <i>Pâre pâre eyledüm men hem dil-i süzânımı</i>	<i>Tıfl-ı nev-resken saña biñ cân ile iy bî-vefâ</i> <i>Ben idüm teslüm iden murg-ı dil-i nâlânımı</i>
<i>Çoh yetürme göklere efgânım ey kâfir sakın</i> <i>İncinür nâ-geh Mesihâ eşidüp efgânımı</i>	<i>Tâ ezelden bu harâb-âbâdı mağrur eyleyen</i> <i>Genc-i 'ışka mesken itmiş hâtır-ı vîrânımı</i>
<i>Kılma her sâ'at meni rüsâ-yı halk ey berk-i âh</i> <i>Eyleme rüşen şeb-i gam kulbe-yi ahzânımı</i>	<i>Leblerin tefsîde gördükde su 'âl itdüm didi</i> <i>Tâb u teb efsürde itdi gonçe-i handânımı</i>
<i>Çihma ey dîvâne bâzâr-ı melâmetden deyü</i> <i>Muttasıl çâk-i girîbânım dutar dâmânımı</i>	<i>Ney gibi bâgrum delikdür dâg-ı hasretle Fasîh</i> <i>Zahm-ı 'ışkum derk ider güş eyleyen efgânımı</i>
<i>Kansı bütdür bilmezem îmânımı gâret kılan</i> <i>Sende îmân yoh ki sen alduñ deyem îmânımı</i>	
<i>Ey Fuzûlî cânâ yetmişdüm gönülden şükr kim</i> <i>Bagladum bir dil-bere kurtardum andan cânımı</i>	

Zemin gazelde “dâmân” ve “efgân” kelimeleri ortak kafiye unsuru olarak kullanılmış, diğer kafiye unsurlarında ise farklılıklar gözlenmiştir. Her iki gazel de aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Fuzûlî'nin *Dîvân*'ında 269 numaralı gazel olarak yer alan ve *Her gören ayb etdi âb-ı dîde-yi giryânımı* mısrasıyla başlayan bu manzumenin ilk dört beytinin eksik olduğu belirtilmektedir (Kılınç, 2021, s. 93). Fuzûlî'nin gazeli, kaynak alınan yazma nüshada 7 beyit olarak kayıtlı iken Fasîh Ahmed naziresini 5 beyit olarak kaleme almıştır.

Fuzûlî'nin gazeli, aşkın getirdiği acıları ve sevgilinin vefasızlığı yüzünden çekilen ıstırapları anlatmaktadır. Şair sevgilinin ulaşılmaz olduğunu, gözyaşlarının sürekli akmasına rağmen onu anlayan ya da gören kimsenin olmadığını dile getirir. Aynı zamanda aşkın yıkıcılığını vurgulayarak âşğın bu yolda nasıl bir perişanlık içinde olduğunu tasvir eder. Fasîh Ahmed'in naziresi ise benzer bir temaya sahip olmakla birlikte ifadelerinde farklılıklar barındırır. Şair sevgiliye hitap ederek onun defalarca kirlenen eteğini silmemesini, kendisine verdiği acıyı umursamamasını eleştirir. Fuzûlî'nin gazelindeki gibi burada da sevgilinin vefasızlığı ve aşkın getirdiği derin acılar ön plandadır. Fasîh Ahmed, aşkın yıkıcılığını ve sevgilinin umursamaz tavırlarını daha açık bir şekilde ortaya koyarken aynı zamanda *ney* metaforunu kullanarak hasretin yarattığı içsel acıyı betimlemektedir. Fuzûlî ve Fasîh Ahmed'in bu gazelleri, biçimsel olarak büyük benzerlikler taşımakla birlikte muhteva açısından da ortak yönleri sahiptir. Her iki şair de aşkın çileli yönünü ve sevgilinin vefasızlığına rağmen ona duyulan bağlılığı dile getirmiştir. Ancak Fasîh Ahmed'in şiiri, Fuzûlî'nin derin lirizmine nazaran daha doğrudan bir ifade ile kaleme alınmıştır. Bu karşılaştırma klasik Türk edebiyatında nazire geleneğinin nasıl işlediğini ve bir şairin diğerine öykünerek nasıl yeni ve özgün bir eser ortaya koyabildiğini gözler önüne sermektedir.

Tablo 4: Bağdatlı Rûhî'ye Nazire

Zemin Şiir (Bağdatlı Rûhî) ⁸	Nazire (Nazire be Rûhî-i Bağdâdî)
<i>fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	<i>fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>
'Ömr bir cüy-ı âbdur gûyâ Hâne-i ten hababdur gûyâ	Ruhları âfitâbdur gûyâ Lebi câm-ı şarâbdur gûyâ
Varağ-ı derd-i 'aşk u sâfha-i hüsn Her biri bir kitâbdur gûyâ	Bize hiç neşve vermiyor sâkî Virdüğüñ bâde âbdur gûyâ
Hayme-i hüсне ol iki ebrû İki müşkîn-tınâbdur gûyâ	Fikr-i rûyuñ göz açdurur mı bana Dîdede nakş-ı h'âbdur gûyâ
Cüya beñzer gılâ'-ı zerîni Hançer-i âbdardur gûyâ	Tâlib-i vasluña sükût itdük Bu su'âle cevâbdur gûyâ
Başladı 'arz-ı mihre mestâne Yine kâsdı 'itâbdur gûyâ	Halk hayrân ruhuñ mütâla'ada Bir münakkah kitâbdur gûyâ
Sîne-çâk olmadın garaz Vuslata feth-i bâbdur gûyâ	Kaldı la'lûñde çeşm-i ümmîdüm Câm-ı meyde habâbdur gûyâ
Geldi şâhîn-i çeşmini süzerek Sevdüğüñ mest-i hâbdur gûyâ	Ruhuña mîhr-veş nigâh olmaz Nûr-ı hüsnün nikâbdur gûyâ
Yine gözler kâmasdı ey Rûhî Gelen ol âfitâbdur gûyâ	Dehenüñ kimse bulmamış mislin Cevher-i kem-yâbdur gûyâ
	'Âşîka kâfirân-ı hüsn Fasîh Sitem itmek sevâbdur gûyâ

Bağdatlı Rûhî (ö. 1606), Zâtî (ö. 1547) ve Muhibbî (ö. 1566) gibi klasik Türk edebiyatının en çok gazel yazan şairleri arasında yer almaktadır. Divanında bulunan 1115 gazel, onun gazel sahasındaki ustalığını gözler önüne sermektedir. Şiirlerinde lirik bir söyleyiş tarzı ve rindâne bir eda hâkimdir. Bu özellik gazelin temelinde aşk, içki, sevgili, ayrılık ve vuslat temalarının yer almasıyla doğrudan ilişkilidir. Bununla birlikte mahlasından da anlaşılacağı üzere onun şiirlerinde bireysel iç dünyasının izlerini sürmek mümkündür (Öztoprak, 2020).

Fasîh Ahmed, nazire yazmak için Bağdatlı Rûhî'yi tercih etmesiyle klasik Türk şiirinde kendisine yakın bulduğu bir sesi yankılamayı amaçlamıştır. Rûhî'nin şiirlerinde hayata karşı geliştirdiği ince alay, zamanın akışına dair serzenişleri ve rindâne bakış açısı, Fasîh Ahmed'in şiir anlayışıyla örtüşmektedir. Şiirlerinde gündelik hayatın zorluklarını, zamanın acımasız döngüsünü ve insanın faniliğini ince bir ironiyle işleyen Rûhî, edebî kişiliği bakımından Fasîh Ahmed'in sanat anlayışına doğrudan hitap etmektedir. Bu bağlamda Fasîh Ahmed'in Rûhî'nin "gûyâ" redifli gazeline nazire yazması, hem bir ustaya duyulan hürmetin hem de onun edebî dünyasına dâhil olma arzusunun bir yansımasıdır. Fasîh Ahmed'in nazire seçimi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. O yalnızca Rûhî'nin gazeline cevap vermekle kalmamış, aynı zamanda onun şiirini bir üst katmana taşıyarak aşkı, sevgiliyi ve hayatı yeni imgelerle ele almıştır. Her iki gazel de aruzun *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olup aynı vezni paylaşmaktadır. Beyit sayısı açısından Rûhî'nin gazeli 8, Fasîh Ahmed'in naziresi 9 beyitten oluşmaktadır. Fasîh Ahmed'in ek beyiti, şiire farklı bir derinlik kazandırarak metne özgün bir boyut katmaktadır. Kafiye ve redif kullanımına bakıldığında her iki metnin de "gûyâ" redifiyle sona erdiği görülmektedir. Bu yapı, geleneksel nazire anlayışına uygun bir örnek teşkil etmektedir.

⁸ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Ak, 2001).

Bağdatlı Rûhî'nin gazelinde lirizm ve rindâne eda baskın olup hayatın geçiciliği ve aşkın karmaşıklığı sanatsal bir dille işlenmiştir. *Ömr bir cûy-ı âbdur gûyâ* mısrası, zamanın hızla akışını vurgulamaktadır. Buna karşılık Fasîh Ahmed'in naziresinde sevgili ve onun güzelliği daha fazla ön plana çıkarılmış, içki ve neşve temaları belirginleştirilmiştir. Rûhî, gazelinde aşkın acısı ve vuslat özlemi üzerinde dururken Fasîh Ahmed sevgilinin fiziksel ve ruhsal güzelliğini daha somut tasvirlerle ele almıştır. Bu yönüyle nazire, orijinal gazelden ayrılarak şairin bireysel yaklaşımını ve sanatsal farkını yansıtan bir metin hâline gelmiştir. Fasîh Ahmed, Rûhî'nin gazelindeki imgeleri koruyarak kendi yorumunu eklemiş ve klasik nazirecilik anlayışına katkıda bulunmuştur. Böylece naziresi hem biçimsel hem de içeriksel açıdan zemin metne bağlı kalırken ona yeni bir atmosfer kazandırmayı başarmıştır.

Sonuç olarak Fasîh Ahmed'in Bağdatlı Rûhî'ye yazdığı nazire, nazirecilik geleneğinin sadece bir devamı değil, aynı zamanda bu geleneğe eleştirel bir katkı olarak değerlendirilmelidir. Her iki şair de rindâne üslubu benimsemiş, dünya hayatının faniliği üzerine eğilmiş ve aşkı varoluşsal bir mesele olarak işlemiştir. Ancak Rûhî'nin şiirlerinde toplumsal eleştiri ve zamanın çelişkilerine karşı bir ironi göze çarparken Fasîh Ahmed'in nazireleri bireysel ve içsel duyarlılık ekseninde şekillenmiştir. Fasîh Ahmed'in nazire anlayışı, Rûhî'nin melankolik ve zaman zaman isyankâr söylemini, daha ince ruh hâlleriyle yoğurarak aşkın fiziksel ve ruhsal katmanlarını derinleştirmektedir. Rûhî'nin geniş bir perspektiften bakarak dünyaya yönelik sitemlerini dile getirdiği dizelerine karşılık Fasîh Ahmed sevgilinin güzelliğine odaklanarak bireysel bir anlam arayışı sergilemiştir. Bu farklılık, nazirenin sadece bir karşılık verme pratiği olmadığını, aksine şiirsel ve düşünsel bir tartışma alanı sunduğunu göstermektedir. Böylelikle Fasîh Ahmed, bir yandan edebî mirasa saygısını korurken diğer yandan onu bireysel yorumlarıyla zenginleştirerek klasik şiire özgün bir katkıda bulunmuştur.

Tablo 5: Bâkî'ye Nazire

Zemin Şiir (Bâkî) ⁹	Nazire (Nazire be-Bâkî)
<i>mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i>	<i>mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün</i>
<i>N'ola gelse dil-i mecrûha derd-i dil-rübâdan haz</i>	<i>İder dil her ne deñlü eyleseñ cevri ü cefadan haz</i>
<i>İder haste ne deñlü nâ-ümid olsa devâdan haz</i>	<i>Mukaddem almamış iy mâh-rû mihr ü vefâdan haz</i>
<i>Gam-ı 'aşkuñ cihân mülkinde buldum şâdmân oldum</i>	<i>Hazânın der-pey inlerken nedür bu handen iy gonçe</i>
<i>Kişi gurbet diyârında idermiş âşinâdan haz</i>	<i>Olur mı tâ bu deñlü eylemek bâğ-ı fenâdan haz</i>
<i>Safâ-yı câm-ı la'lünden ne hâlet kesb ider sûfî</i>	<i>Bu bezmüñ meşrebince herkes almış neşvesin k'eyler</i>
<i>Kitab'-ı bî-mezâk itmez şarâb-ı dil-güşâdan haz</i>	<i>Kimi zehr-âbe-i gamdan kimi câm-ı safâdan haz</i>
<i>Be-her takdîr olur mâ'il güzeller 'âşık-ı zâra</i>	<i>Gamuñ dil-hânesine geldüğinden hayli mahzûzuz</i>
<i>Tabîb olanlar elbette iderler mübtelâdan haz</i>	<i>Degüldür olmamak mümkün kadîmî âşinâdan haz</i>
<i>Çerâğ-ı mâh-ı hüsnüñ karşı tutma çeşm-i ağıyâra</i>	<i>Gelür elbet perişân bir haberle zülfi dil-berden</i>
<i>Gözüm nûri ne deñlü eyleye a'mâ ziyâdan haz</i>	<i>Fasîhâ itmez oldum hâsılı bâd-ı sabâdan haz</i>
<i>İlâhî tab'-ı Bâkîden rûsûm-ı gayrı mahv eyle</i>	
<i>Ki'asla kalmaya kalbinde nakş-ı mâ-sivâdan haz</i>	

Fasîh Ahmed, 16. yüzyılın önemli şairlerinden biri olan dönemin en büyük isimlerinden Bâkî'nin gazellerine de nazireler yazmıştır. Bu nazirelerden biri, Bâkî'nin “devâdan haz” redifli gazeline karşılık gelmektedir. Her iki gazel, biçimsel açıdan nazire geleneğine uygun olarak aynı aruz vezni ve redif düzenini izler. Gazeller aruzun *mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olup, Bâkî'nin gazeli 6 beyitten oluşurken Fasîh Ahmed'in nazire gazeli 5 beyitten meydana gelir. Fasîh Ahmed, nazireyi yazarken zemin gazelin her bir beyitine

⁹ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Küçük, 1994).

doğrudan karşılık vermek yerine belirli temaları öne çıkararak kendi özgün yaklaşımını geliştirmiştir. Biçimsel benzerliklere rağmen içerik açısından önemli farklar gözlemlenmektedir. Bâkî'nin gazeli, aşkın ıstırabının içinde bile bir huzur ve anlam bulma düşüncesini işler. Şair, aşkın getirdiği kederin insanı olgunlaştırıcı bir etkisi olduğunu ve bu duygunun aşına olunan bir mutluluk kaynağına dönüştüğünü ifade eder. Özellikle *Gam-ı aşkuñ cihân mülkinde buldum şâdmân oldum* mısrası, aşkın zahmetleri içinde bile bir mutluluk ve ruhsal zenginlik bulunduğunu vurgular. Bâkî'nin bakış açısında, aşkın ve onun getirdiği sıkıntıların bireyin ruhsal olgunluğuna katkı sağladığı bir denge görülür. Fasîh Ahmed'in nazire gazelinde ise benzer bir tema işlenmekle birlikte aşkın verdiği sıkıntılara karşı duyulan sabır ve tahammülden ziyade, sevgilinin vefasızlığına ve aşkın geçici doğasına dair melankolik bir yaklaşım ön plana çıkar. Şair *İder dil her ne deñlü eyleseñ cevri ü cefâdan haz* diyerek sevgilinin eziyetlerinin artık bir gerçek hâline geldiğini ve âşığın bundan kaçamayacağını ifade eder. Ayrıca *Olur mu tâ bu deñlü eylemek bâğ-ı fenâdan haz* ifadesiyle fani dünyanın geçiciliğine işaret eder ve maddi dünyaya olan bağlılığın anlamsız olduğunu dile getirir. Fasîh Ahmed, Bâkî'nin aksine aşkın acılarını doğrudan ele alırken dünyadaki geçici zevklerin ötesinde daha kalıcı bir anlam arayışına yönelir.

Fasîh Ahmed, Bâkî'nin gazellerine yazdığı nazirelerde, biçimsel benzerlikleri korurken içerik açısından kendi özgün bakış açısını geliştirmiştir. Bâkî'nin gazelleri, aşkın acılarının içinde anlam ve huzur arayışını işlerken Fasîh Ahmed bu temayı daha karamsar bir şekilde ele alır. Bâkî, aşkın ıstırabının ruhsal olgunluğa ve içsel bir huzura dönüşmesini vurgularken Fasîh Ahmed, aşkın geçiciliği ve sevgilinin vefasızlığına dair melankolik bir yaklaşım sergiler. Fasîh Ahmed; Bâkî'nin aksine aşkın acılarını doğrudan ve keskin bir biçimde ifade eder, dünyadaki geçici zevkleri anlamsız görerek daha kalıcı bir anlam arayışına yönelir. Bu farklı bakış açıları Fasîh Ahmed'in nazireciliğini yalnızca biçimsel değil, aynı zamanda içeriksel anlamda da bir dönüşüm olarak ortaya koyar.

Fasîh Ahmed, Nef'î'nin "*baña*" redifli 7 beyitlik gazeline, her biri 5 beyitten oluşan iki nazire yazmıştır. Kaside üstadı Nef'î, kaside tarzında kaleme aldığı bu gazelinde Cem, Ethem, Hazret-i Meryem ve Cebrâil gibi isimleri sembolik bir bağlamda zikrettikten sonra, kendi şiir kudretini gerekçelendirerek övmüş ve sözlerini inci tanelerine benzetmiştir. Nef'î, kaside türündeki üstün yeteneğini gazel formunda da sürdürerek sanatını ve şiir gücünü ön plana çıkarmıştır.

Tablo 6: Nef'î'nin Zemin Gazeli ve Fasîh Ahmed'in, Nef'î'ye Nazireleri

Zemin Şiir (Nef'î)¹⁰	
<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	
<i>Şâh-ı aşkım âlem-i manâ müsellemdir baña Sernigün peymâne-i Cem tâc-ı Edhem'dir baña</i>	
<i>Aşk ile gâhî harâbâta düşürsem gönümü Bâzgüne tâc-ı Edhem sâgar-ı Cem'dir baña</i>	
<i>Her nefeste hançer-i bürrân gibi bir zahm açar Hemzebân-ı dilnevâz âh-ı demâdemdir baña</i>	
<i>On sekiz bin âlemi seyr eylemek lâzım değil Her nefeste feyz-i Hak bir özge âlemdir baña</i>	
<i>Halk-ı âlem bir nefes şâd olmaya cânlar verir Cânımın cânânı güyâ dildeki gamdır baña</i>	
<i>Âşıkım ammâ yine düşüzegân-ı fikrime Cebraîl'im Meryem-i endîşe mahremdir baña</i>	
<i>Bana sor Nef'î hemen kadr-i dür-i güftârını Nüktesencân-ı İlâhî cümle hemdemdir baña</i>	
Nef'î'ye Nazire (Nazire Be-Nef'î)	Nef'î'ye Nazire
<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>
<i>Yârsuz gül-zâr-ı 'âlem künc-i mâtemdür baña 'İyd u Nevruz-ı gönül mâh-ı Muharremdür baña</i>	<i>Gülşenüñ sensüz güli süzende ahkerdür baña Lâlenüñ her bergi hûn-âlûde hançerdür baña</i>
<i>Dide-i terle dil-i pür-tâb 'umuñ memnûniyam Giryê vü âh eylemekde yâr u hem-demdür baña</i>	<i>Rişte-i dil oldı çün beküsiste-i dest-i sitem Dideden rîzân olanlar dürr ü gevherdür baña</i>
<i>Bâ'is-i ifşâ-yı râz olabilinmez dostum Neşve-i 'ışkuñla mey keyfiyyeti kemdür baña</i>	<i>Lâle-zâr-ı 'ışk iden sahn-ı fezâ-yı sînemi Gülistân-ârâ-yı behcet bir gül-i terdür baña</i>
<i>Bî-tekellûf iy perî âyine-i meh-tal'atun H'âbda seyr eylemek bir başka 'âlemdür baña</i>	<i>Ben ki dâmen der-miyân-ı sıdk u ihlâsam müdâm Hil'at-i âzâr u lutfuñ hep berâberdür baña</i>
<i>Feyz-i ışk-ı yâr ile bir hâlet el virdi Fasîh Künc-i küllhan gülşen-i pür-sebz ü hurremdür baña</i>	<i>Giryemi cûy-ı çemen-zâr-ı niyâz iden Fasîh Bir kad-i şimşâd serv-i nâz-perverdür baña</i>

Şiirsel diyalog geleneğinin önemli bir parçası olan nazire yazımı bağlamında zemin şiirin yapısal ve anlamsal esnekliği, aynı zemine birden fazla nazire yazılabilesine imkân tanımaktadır. Nazire geleneğinin dinamik ve çok katmanlı yapısı da bu çoklu nazire örnekleriyle kendini göstermekte, özellikle klasik edebiyatta bir ana metnin farklı şairlerce yeniden yorumlanabilme kapasitesini ortaya koymaktadır. Bu durum zemin şiirin çok katmanlı anlam dokusunu ve nazire geleneğinin kolektif-estetik boyutunu öne çıkarırken hem metinlerarasılık hem de şiirin toplumsal etkileşim işlevi açısından çalışma içinde analiz edilmesi gereken kritik bir mesele olarak değerlendirilebilir. Bu üç gazel nazire geleneği kapsamında şekil, içerik ve muhteva bakımından değerlendirildiğinde biçimsel benzerliklere rağmen anlam dünyalarında belirgin farklılıklar taşıdıkları görülmektedir. Her üç şiir de *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılmış olup redif ve kafiye düzeni açısından ortak özelliklere sahiptir. Fasîh Ahmed, Nef'î'nin gazeline nazire yazarken biçimsel yapıya sadık kalmış ancak içerik açısından farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Beyit sayıları açısından ise Nef'î'nin gazeli 7 beyitten oluşurken Fasîh Ahmed'in her iki naziresi de 5 beyitten meydana gelmiştir. Bu farklılık, nazire yazımında karşılaşılan durumlardan biridir ve şairin metni kendi üslubuna göre şekillendirme eğilimini yansıtmaktadır.

¹⁰ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Akkuş, 1993).

İçerik olarak Nef'î'nin şiirinde belirgin bir fahriye üslubu göze çarpmaktadır. Şair kendisini aşkın hâkimi, manevî dünyanın bilgisine sahip bir bilge olarak tanımlamakta, aşkı bir güç kaynağı ve yücelik vesilesi olarak görmektedir. Cem Peymanı ve Edhem Tacı gibi metaforlarla kendisini yüceltirken her nefeste feyz-i Hak ile yeni bir âlemi seyrettiğini dile getirmektedir. Bu söylem Nef'î'nin güçlü ve iddialı şair kimliğini yansıtmaktadır.

Fasîh Ahmed'in naziresinde Nef'î'nin fahriye eksenli söylemine karşılık daha mütevazı ve melankolik bir anlatım hâkimdir. Şair, Nef'î'nin aşkı bir yükselme aracı olarak gören bakış açısının aksine aşkı bir kayıp ve yalnızlık kaynağı olarak ele almıştır. Sevgilinin yokluğu, mekân ve zaman algısını değiştiren bir unsur olarak işlenmiş, gül bahçesi matem köşesine, bayramlar ise Muharrem ayının hüznüne benzetilmiştir. Nef'î'nin *Bana on sekiz bin âlemi seyretmek gerekmez* mısrasına karşılık olarak Fasîh Ahmed, sevgilinin güneş gibi parlayan yüzünü uykuda bile seyretmenin kendisi için bambaşka bir âlem olduğunu dile getirmiştir.

İkinci nazirede de benzer bir tema işlenmiş; sevgilinin olmadığı bir gül bahçesinde açan laleler, kanlı hançerlere benzetilecek kadar hüznünlü bir atmosfer yaratmıştır. Fasîh Ahmed, aşkı hem mecazî hem de gerçek anlamda bir ıstırap kaynağı olarak betimlemiş, sevdiğinden uzak kalmanın şair üzerindeki etkilerini doğrudan dile getirmiştir. Özellikle *Gülşenüñ sensüz güli süzende ahkerdür baña* mısrasında, sevgilinin yokluğunun doğaya bile tesir ettiğini vurgulamış, doğanın bile bu eksiklikle sönük ve perişan hâle geldiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle Fasîh Ahmed'in şiirleri, nazire geleneğinin temel kurallarına uygun olmakla birlikte Nef'î'nin iddialı tavrına karşılık daha melankolik bir âşik portresi çizmektedir. Şair, doğrudan bir meydan okuma yerine, nazire geleneğinin estetik sınırları içinde kalarak kendi duygusal perspektifini sunmuştur. Nef'î'nin şiirindeki güçlü benlik vurgusuna karşılık Fasîh Ahmed'in şiirleri aşkın ruh üzerindeki etkilerine odaklanarak bireyin iç dünyasındaki değişimleri işlemektedir. Böylece her iki şair de aynı nazire geleneği içinde farklı duygusal tonlarla eser vermiş, aşkı farklı yönleriyle ele alarak klasik Türk şiirinin zengin anlam dünyasını ortaya koymuştur.

Tablo 7: Nâ'îlî-i Kadîm'e Nazire

Zemin Şiir (Nâ'îlî-i Kadîm) ¹¹	Nazire (Nazire be-Nâ'îlî)
<i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>	<i>mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün</i>
<i>Nisâr-ı nakd-ı niyâz etmege şitâbum var</i>	<i>Ne cân-ı zârda râhat ne gözde h'âbum var</i>
<i>Benüm ol âfet ile başka bir hisâbum var</i>	<i>Tenümde tâb-ı elem dilde ıztırâbum var</i>
<i>Cihân-ı bî-keder ü pür-fürûg-ı 'ışkam ben</i>	<i>Tenezzül eyle gözüm nûri gel ciğer-küşem</i>
<i>Ne ebr-i tîrede mâhum ne âfitâbum var</i>	<i>Ki hûn-ı dîde vü dilden mey ü kebâbum var</i>
<i>Dahi mecâz u hakikat ne olduğın bilmez</i>	<i>Cemâl-i yârımı nev-hattula mütala 'a kıl</i>
<i>Hevây-ı 'ışk sanur bir dil-i harâbum var</i>	<i>Kenârı hâşiyeli tuhfê bir kitâbum var</i>
<i>Benüm o bâde-güdâz-ı harîm-i meykede kim</i>	<i>'Aceb mi dirhem ü dinâr u eşküm 'arz itsem</i>
<i>Elümde gül gibi bir câm-ı şu 'le-tâbum var</i>	<i>Benim o h'âce-i hüsn ile çok hisâbum var</i>
<i>Piyâle tutmaga yok elde Nâ'îlî kudret</i>	<i>Sipihre itmez isem ser-fürû 'aceb mi Fasîh</i>
<i>Elümde ra'şê derûnumda ıztırâbum var</i>	<i>Cenâb-ı der-geh-i dil-dâra intisâbum var</i>

Sebk-i Hindî 17. yüzyıl Osmanlı şiirinde hayal gücünü ön plana çıkaran, soyut kavramları derin anlam ilişkileriyle işleyen bir üslup olarak dikkat çeker. Bu üslubun en önemli temsilcilerinden biri olan Nâ'îlî-i Kadîm, az sözle çok anlam ifade eden kısa ve özlü söyleyiş tarzıyla şiirlerinde hayal gücünü zengin imgelerle birleştirmiştir. Onun şiirinde soyut kavramlar somut unsurlarla harmanlanarak alışılmadık, derin ve ince hayaller yaratılmıştır. Ancak bu yoğun imgeler dünyası, şiirlerinin anlaşılmasını zorlaştıran bir katman da oluşturmuştur.

¹¹ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (İpekten, 1990).

Nâ'ilî-i Kadîm ile çağdaş olan Fasîh Ahmed de Sebk-i Hindî'nin etkisinde şiirler kaleme almış ve bu üslubun getirdiği muhayyile zenginliğini eserlerinde yansıtmıştır. Bu bağlamda Fasîh Ahmed'in *Ne cân-ı zârda râhat ne gözde h'âbum var* matla' beytiyle başlayan gazeli, Nâ'ilî-i Kadîm'in *Nisâr-ı nakd-ı niyâz etmege şitâbum var* beytiyle başlayan zemin gazeline nazire olarak yazılmıştır. Her iki gazel de *mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbıyla yazılmış olup biçimsel benzerlikleri nazire geleneğinin bir gereği olarak görülmektedir. Ancak muhteva açısından bazı farklılıklar mevcuttur. Nâ'ilî-i Kadîm'in gazeline aşk, soyut ve derin anlam katmanlarıyla işlenmiştir. Şair sevgiliye ulaşmanın imkânsızlığını ve aşkın getirdiği bedeli alışılmadık metaforlarla anlatır. Aşkın dünyasında varlığını *Ne ebr-i tîrede mâhum ne âfitâbum var* dizesiyle tanımlar; yani ne karanlık bulutların içinde ne de güneşin parlak aydınlığında yer aldığını söyler. Bu, aşkın getirdiği ıstırabın belirsiz, tanımlanamaz bir ruh hâli yarattığını gösterir. Aynı zamanda *Elümde ra'se derûnumda ıztırâbum var* beytinde görüldüğü gibi, aşkın fiziksel etkilerini de vurgulayarak onun insan bedeninde yarattığı titreme ve ruhsal çalkantıyı dile getirir. Fasîh Ahmed'in gazeli ise daha doğrudan bir üslupla yazılmıştır. Sebk-i Hindî etkisiyle hayaller ve soyut imgeler zengin bir şekilde kullanılmış olsa da aşkın verdiği ıstırabı daha belirgin bir şekilde vurgular. Matla' beytinde, aşkın hem bedensel hem de ruhsal olarak nasıl bir sıkıntıya yol açtığını açık bir şekilde ifade eder. *Ki hûn-ı dîde vü dilden mey ü kebâbum var* dizesi, gözyaşları ve kalp kanıyla oluşan mecazları bir araya getirerek aşkın verdiği ıstırabı kan, ateş ve içki sembolleriyle anlatır. Nâ'ilî gibi o da aşkı maddi dünyadan bağımsızlaştırarak ele alsada Fasîh Ahmed'in üslubu daha içli ve doğrudan bir ifade taşımaktadır.

Sonuç olarak Fasîh Ahmed'in nazire olarak yazdığı gazel, Nâ'ilî'nin soyut ve mecazlarla örülü şiirine karşılık daha belirgin bir aşk ıstırabı vurgusuyla öne çıkar. Nâ'ilî'nin şiiri, Sebk-i Hindî'nin karakteristik derinliği ve hayal dünyasıyla, soyut kavramları somut imgelerle birleştirerek daha karmaşık bir yapı sunarken Fasîh Ahmed'in gazeli bu hayalleri daha açık bir anlatımla ve doğrudan duygu aktarımıyla şekillendirmiştir. Her iki şair de Sebk-i Hindî'nin etkisi altında olmakla birlikte biri derin ve kapalı anlamlara yönelirken diğeri duygusal yoğunluğu daha belirgin bir şekilde işlemiştir.

Tablo 8: Nâbî 'ye Nazire

Zemin Şiir (Nâbî) ¹²	Nazire
<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	<i>fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>
<i>Va'de-i hâtır-firibûn düzd-i h'âb itdün be şeb</i> <i>Târ u pûd-ı câme-h'âbum süz u tâb itdün bu şeb</i>	<i>Sâgar-ı sahbâyı sâkî âfitâb itdün bu şeb</i> <i>Şu'le-i bâdeyle bezmi mâh-tâb itdün bu şeb</i>
<i>Oldı târikî-i şeb âhumla kat kat lik sen</i> <i>Tal'atüñle kangı bezmi mâh-tâb itdün bu şeb</i>	<i>Sâkiyâ bî-minnet-i peymâne-i pür-zûrumı</i> <i>Ehl-i bezmi bir nigâh ile harâb itdün bu şeb</i>
<i>Belki eylerdüm sañâ şâyeste hıdmetde kusûr</i> <i>Ben günâh eylerdüm ammâ sen sevâb itdün bu şeb</i>	<i>Perde-i arz-ı merâmı eyleyüp iy dil güşâd</i> <i>Neşve-i meyle hele def'-i hicâb itdün bu şeb</i>
<i>Ben esîr-i derd-i ser ammâ ruhun 'aksiyle sen</i> <i>Dîde-i agyâr-ı mînâ-yı gül-âb itdün bu şeb</i>	<i>Eyleyüp tıfl-ı niyâzum zîb-i âgûş-ı kabûl</i> <i>Nâzenînüm vuslatuñla kâm-yâb itdün bu şeb</i>
<i>Ben hayâlünle sabâh olunca itdüm güft-gû</i> <i>Sen kimi şâyeste-i lutf-ı hitâb itdün bu şeb</i>	<i>Gayrılarla tarh-ı bezm idüp Fasîhi dostum</i> <i>Âteş-i pür-süz-ı gayretle kebâb itdün bu şeb</i>
<i>Nâz u istignâ degüldür mâni'-i teşrif-i bezm</i> <i>Galibâ ey mâh-rû bizden hicâb itdün bu şeb</i>	
<i>Tâbe-gerden garka-i eşk oldı tâb-ı hicr ile</i> <i>Nâbîyi hem-hâlet-i rûz-ı hisâb itdün bu şeb</i>	

¹² Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Bilkan, 1997).

Fasîh Ahmed, Nâbî (ö. 1712) ile aynı dönemde yaşamış bir şair olarak onun hikemî üslubundan etkilenmiş ve çağdaşı olan bu güçlü şaire bir nazire yazarak karşılık vermiştir. Bu nazire, Nâbî'nin şiir anlayışının dönemi içinde nasıl yankı bulduğunu gösterirken Fasîh Ahmed'in de aynı edebî atmosferde şekillenen söylemini ortaya koymaktadır.

Nâbî, klasik Türk şiirinin hikemî tarzda en güçlü temsilcilerinden biri olup gazellerinde derin anlam ve öğüt yüklü ifadeler kullanarak kendine özgü bir üslup geliştirmiştir. Şiirlerinde aşkın ve hayatın gerçeklerini didaktik bir tavırla ele alarak yalnızca duygusal bir söylemden ibaret kalmayan, aynı zamanda düşünceyi de harekete geçiren bir anlatım benimsemiştir. Onun etkisi yaşadığı dönemle sınırlı kalmayıp sonraki nesillerde de sürmüş, birçok şair onun şiirlerine nazire yazarak sanatına bir cevap vermek istemiştir. Fasîh Ahmed'in Nâbî'ye nazire yazması da bu etkinin bir göstergesi olup onun şiir dünyasına duyulan hayranlık ve bu sanat geleneği içindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. Nâbî'nin özellikle bu gazelinin nazireye konu olması, şairin aşkı işlerken kullandığı imgelerin derinliği ve aşk acısını gece tasviriyle özdeşleştirmesindeki güçlü sanatsal anlatımla açıklanabilir. Fasîh Ahmed, aynı tema etrafında şekillenen gazelinde meyhaneye ve içki imgelerine yer vererek farklı bir bakış açısı sunmuş; böylece nazire yalnızca bir taklit değil, aynı zamanda yeni bir yorum alanı oluşturmuştur.

Her iki gazel de *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle kaleme alınmış olup bu vezin gazelerde ahenk ve ritmi sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Fasîh Ahmed, Nâbî'nin gazelinin veznini ve kafiye yapısını muhafaza ederek klasik nazire yazımına uygun bir biçimde şiirini şekillendirmiştir. Ancak gazelin muhtevasında farklılıklar dikkat çeker. Nâbî'nin gazeli, sevgilinin vefasızlığına karşı âşığın çektiği ıstırabı dile getiren melankolik bir üslupla yazılmıştır. Şair, sevgilinin verdiği sözleri tutmamasından yakınırken aşkın verdiği acıyı gece mazmunu ile daha da derinleştirerek yaşadığı hüznü güçlü bir şiir diliyle yansıtmıştır. Fasîh Ahmed'in naziresi ise aynı gece temasını meyhaneye ve içki imgeleri ile harmanlamış, sevgiliye yakarış yerine, mey ve saki ile teselli arayışını ön plana çıkarmıştır. Bu yönüyle Fasîh Ahmed, aşkın acısını Nâbî gibi hüznü bir şekilde dile getirmek yerine neşeli bir atmosfer içinde eritmeye çalışmış, içkinin verdiği coşku ve sohbet meclisinin cazibesıyla hüznü bertaraf eden bir anlatım sergilemiştir. Böylelikle nazirenin yalnızca bir tekrar olmadığı aksine şairin kendine özgü anlam katmanları eklediği bir sanat anlayışını yansıttığı görülmektedir.

Nâbî'nin gazelinde kullanılan dil ve üslup, klasik edebiyatın hikemî ve ağırbaşlı yapısını yansıtırken Fasîh Ahmed'in dili daha akıcı ve görselliğe dayalıdır. Nâbî, derin mazmunlarla aşkın elem veren yanını işlerken Fasîh Ahmed; meyhaneye ve içki sahneleriyle oluşturduğu canlı bir tasvir dünyası içinde, daha doğrudan bir anlatımla konuyu işler. Meclis, şarap ve coşku dolu anlar onun gazelinde ön plandadır ve bu durum şairin edebî sanatları yoğun kullanmaktansa, anlamı daha net bir şekilde aktaran bir anlatım tarzı benimsemeyi tercih ettiğini gösterir.

Nazirecilik geleneği içinde Nâbî ve Fasîh Ahmed'in gazelleri hem biçim hem de içerik bakımından ortak noktalar taşıırken ayrışan yönleriyle de dikkat çeker. Biçimsel açıdan her iki gazel de aynı vezinle yazılmış, kafiye düzeni korunmuş ve nazire yazım kurallarına uygunluk gösterilmiştir. Ancak beyit sayıları ve kelime dünyası açısından farklılıklar bulunmaktadır. Nâbî'nin dili daha ağır ve sanatkârane iken, Fasîh Ahmed'in kelime seçimleri daha sade olup içki meclislerinin atmosferini yansıtan bir üsluba sahiptir. İçerik bakımından Nâbî'nin gazeli, sevgilinin vefasızlığını ve aşk acısını içe dönük bir melankoliyle işlerken Fasîh Ahmed'in naziresi bu duyguyu dışavurumcu bir tarzla ve meyhaneye atmosferi içinde ele alır. Nâbî,

sevgilinin verdiği sözleri tutmamasını ve aşkın ıstırabını gece metaforu üzerinden işlerken Fasîh Ahmed aynı geceyi içkinin verdiği neşe ile aydınlatmıştır. Böylece Fasîh Ahmed Nâbî'nin karamsar duygusal dünyasını bir karşıtlık içinde değerlendirerek aşkın acısına karşı daha dinamik ve sosyal bir perspektif sunmuştur.

Bu değerlendirme ışığında nazire yalnızca bir yankı değil, aynı zamanda şairin kendine özgü bakış açısını ve sanat anlayışını yansıttığı bir zemin olarak karşımıza çıkmaktadır. Nâbî'nin hikemî ve melankolik anlatımına karşılık Fasîh Ahmed'in neşeli ve dışa dönük üslubu; nazirecilik geleneği içinde şiirlerin yalnızca taklit olmadığını, aynı zamanda sanatçıya yeni anlam dünyaları inşa etme fırsatı sunduğunu göstermektedir.

17. yüzyıl klasik Türk edebiyatının önde gelen şairlerinden Neşâtî Ahmed Dede (ö. 1674), Sebk-i Hindî'nin belirgin özelliklerini yansıtan şiirleriyle tanınır. Güçlü hayal dünyası, özgün mecazları ve yeni anlam arayışları onun gazellerine özgün bir derinlik kazandırırken, kasidelerinde daha ağır ve sanatlı bir dil kullanmıştır. Bu türde özellikle Nef'î'nin etkisinde kalmış ancak onun seviyesine ulaşamamıştır. Neşâtî, nazirecilik geleneğine katkıda bulunarak Bâkî, Fehîm, Sabrî (ö. 1645), Nef'î ve İsmetî (ö. 1665) gibi şairlere nazireler yazmış, çağdaşlarıyla şiirsel etkileşim içinde olmuştur. Şiirleri, Gavsî Ahmed (ö. 1697), Nâyî Osman (ö. 1730), Fasîh, Şeyh Gâlib ve Yahya Kemal (ö. 1958) gibi isimlerce nazire ve tahmislerle yeniden yorumlanmış, böylece etkisi sonraki nesillere de taşınmıştır (Kaplan, 2020; Şentürk-Kartal, 2009, s. 439). Neşâtî Ahmed Dede, Sebk-i Hindî'nin yoğun hayal gücü ve özgün mecazlarla bezenmiş estetik anlayışını 17. yüzyıl şiirine ustalıkla yansıtarak klasik Türk edebiyatında kendine özgü bir yer edinmiştir. Şiirlerinin hem çağdaşları hem de sonraki nesiller tarafından nazire ve tahmislerle yeniden yorumlanması, onun edebî mirasının kalıcılığını ve etkisini göstermektedir.

Tablo 9: Neşâtî'ye Nazire

Zemin Şiir (Neşâtî) ¹³	Nazire (Nazire be-Neşâtî)
<i>mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i>	<i>mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün</i>
<i>'Âşık olurdu fikr-i leb-i yârdan cüdâ</i> <i>Olsaydı âb gevher-i şehvârdan cüdâ</i>	<i>Hatt-ı siyeh olurdu ruh-ı yârdan cüdâ</i> <i>Olsaydı sâye-i mihr-i pür-envârdan cüdâ</i>
<i>Dil tar-tar-ı gussa vü cân çâk-çâk-i gam</i> <i>Mânend-i şâne zülf-i siyehkârdan cüdâ</i>	<i>Çeşm-i siyâh mestüñ ile ülfet eyleyen</i> <i>Mümkün mi ola hâne-i hammârdan cüdâ</i>
<i>İmiş sevâd-ı hatt-ı ruhın dilde cilve-ger</i> <i>Dâ'im duhanı eylemeyen nârdan cüdâ</i>	<i>Münfekk olur mı târik-i dilden duhân-ı âh</i> <i>Olmaz sehâb kulle-i küh-sârdan cüdâ</i>
<i>Eksük degül kaza ser-i erbâb-ı kibrden</i> <i>Tig olmasa n'ola ser-i kuhsârdan cüdâ</i>	<i>Pâ-bûs-ı yâra mümkün olur mıydı dest-res</i> <i>Şâne olaydı turra-i tarrârdan cüdâ</i>
<i>Olmaz Neşâtî yâ keder-i jeng-i hecr ile</i> <i>Mir'ât-ı sine 'aks-i ruh-ı yârdan cüdâ</i>	<i>Tâ böyle tîre olmaz idi rûzumuz Fasîh</i> <i>H'âb olsa çeşm baht-ı siyeh-kârdan cüdâ</i>

Neşâtî'nin *'Âşık olurdu fikr-i leb-i yârdan cüdâ* matla' beytiyle başlayan gazeline, aynı vezinle Fasîh Ahmed *Hatt-ı siyeh olurdu ruh-ı yârdan cüdâ* matla'lı gazelinesi nazire olarak kaleme almıştır. Her iki şair de *mef'ûlû fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün* kalıbını kullanarak ahenkli ve akıcı bir söyleyiş oluşturmuştur. Neşâtî'nin gazeli, aşkın derin acılarını sanatkarane bir anlatımla işler. *Dil tar-tar-ı gussa vü cân çâk-çâk-i gam* beytinde, sevgiliden ayrı düşmenin yarattığı üzüntü, *tar-tar* (parça parça) ve *çâk-çâk* (lime lime) gibi tasvirlerle somutlaştırılır. Bu duygusal çöküntü, tarak gibi sevgilinin saçlarından ayrılmış olma metaforuyla güçlendirilir. Aynı şekilde *Eksük degül kaza ser-i erbâb-ı kibrden* dizesinde, kibirli insanların başına gelen

¹³ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Kaplan, 1996).

felaketler, yüksek dağlardan kopan bir kılıç darbesine benzetilerek tasvir edilir. Bu tür imgeler, Sebk-i Hindî'nin yoğun hayal gücü ve soyut anlam dünyasına işaret eder. Fasîh Ahmed'in naziresi ise benzer bir temayı işlerken daha doğrudan bir anlatım benimser. *Hatt-ı siyeh olurdu ruh-ı yârdan cüdâ / Olsaydı sâye-i mihr-i pür-envârdan cüdâ* matla' beytinde, sevgilinin yüzündeki siyah benlerin onun ruhundan ayrılmasının düşünülmemeyeceği, güneşin ışığının gölgesinden ayrılamayacağı benzetmesiyle dile getirilir. Neşâtî'nin gazeline kıyasla daha belirgin ve anlaşılır bir metafor yapısı öne çıkar. *Münfekk olur mı târik-i dilden duhân-ı âh / Olmaz sehâb kulle-i küh-sârdan cüdâ* beytinde ahların gönülden kopamayacağı, tıpkı dağ zirvelerinde sürekli dolaşan bulutlar gibi aşkın da kalpte daimi bir elem kaynağı olduğu vurgulanır. Bu benzetme Neşâtî'nin *Dâ'im duhânı eylememeyen nârdan cüdâ* beytiyle güçlü bir paralellik taşır. Fasîh Ahmed'in gazeli, Neşâtî'nin zemin gazelindeki imgeleri koruyarak daha sade ve doğrudan bir anlatımla yeniden işlemiştir. Neşâtî'nin şiiri, Sebk-i Hindî'ye özgü ince hayallerle şekillenirken Fasîh Ahmed aynı temaları daha açık ve anlaşılır bir dille sunar. Bu durum her iki şairin de nazirecilik geleneği içinde yer aldığını ancak üslup açısından farklı yönelimler sergilediğini ortaya koymaktadır.

Fasîh Ahmed'in *Divân*'ında bulunan nazire sayısının fazla olması, onun nazire söyleme geleneğini severek uyguladığını ispatlamaktadır. Nazireleri incelendiğinde şiirlerin konu, üslup ve kelime seçimindeki titizliği dikkat çekmektedir. Şiir tekniği açısından ise gazelleri bazen aynı, bazen de farklı beyit sayısı ile tanzir etmiş; aynı beyit sayısı ile yazmanın çok önemli bir zorunluluk olmadığını eserlerinde göstererek nazirecilik geleneğine farklı bir bakış açısı getirmeye çalışmıştır.

2. Sonuç

Fasîh Ahmed Dede'nin nazirecilik geleneğine yaptığı katkılar, şekil ve muhteva bakımından ele alındığında onun klasik Türk şiirine sağladığı önemli yenilikler ortaya çıkmaktadır. Şairin nazire yazdığı zemin gazellerle mukayese edildiğinde hem şekil hem de anlam dünyası açısından özgün yorumlar geliştirdiği görülmektedir. Nazirelerinde zemin gazelin aruz vezni ve redifini muhafaza eden Fasîh Ahmed, beyit sayısı konusunda ise daha serbest bir tutum sergilemiştir. Örneğin Fuzûlî'nin 8 beyitlik gazeline karşılık 5 beyitlik bir nazire kaleme almış, Bâkî'nin 6 beyitlik şiirine 5 beyitle cevap vermiştir. Bu durum şairin nazire yazımında kuru bir taklitten kaçınarak manayı derinleştirme ve söyleyişi özlü kılma gayesi taşıdığını göstermektedir.

Kelime ve mazmun hususunda da Fasîh Ahmed, zemin gazelde bulunan kalıplaşmış mazmunları tekrar etmek yerine onlara yeni bir veçhe kazandırmayı yeğlemiştir. Mesela Fuzûlî'nin aşkın ıstırabını ilahi bir münacaat içinde erittiği şiirine nazire olarak aynı temayı beşerî aşk çerçevesinde ele almış, sevgiliye duyulan hasreti ve vefasızlığın doğurduğu kederi ön plana çıkarmıştır.

Söyleyiş ve üslup bakımından Fasîh Ahmed'in nazireleri, devrinin edebî anlayışına uygun bir biçimde Sebk-i Hindî'nin girift hayal dünyasını yansıtır. Neşâtî'nin incelikli ve müphem metaforlarla ördüğü şiir yapısına nazire yazarken imgeleri daha anlaşılır ve doğrudan bir anlatımla işlemiş, böylece nazirecilik geleneği içinde farklı bir söylem oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Fasîh Ahmed'in nazireleri, klasik şiirin temel unsurlarını korurken şairin kendine mahsus sanat anlayışını da gözler önüne sermektedir. Nazirelerinde yalnızca şekilsel bir paralellik değil, şairin ruh dünyasını ve bireysel sanat telakkisini yansıtan derinlikli ifadeler

bulunmaktadır. Bu da onun şiirlerini, nazirecilik geleneği içinde sıradan bir takipçiden ziyade sanatı dönüştüren bir yorumcu konumuna taşımaktadır.

Nazire geleneğinin mühim bir unsuru olan şairler arası etkileşim, Fasîh Ahmed Dede'nin şiirlerinde de bariz bir şekilde hissedilmektedir. Ustalara duyulan hürmetin bir nişanesi olarak yazılan nazireler, aynı zamanda şairin edebî kimliğini tahkim eden bir vesile olmuştur. Fasîh Ahmed'in şiirleri bu geleneği kuru bir tekrar olarak değil, sanatını geliştirme ve şahsi üslubunu inşa etme sahası olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Fasîh Ahmed'in nazireleri, klasik Türk şiiri içinde ferdî üslup ile geleneği telif eden önemli örnekler arasındadır. Şairin eserleri, nazirecilik geleneğinin salt şekil bakımından bir tekrar olmanın ötesine geçtiğini ve bu geleneğin sanatçının kendine mahsus üslubunu inşa etmesine imkân tanıyan canlı bir yapı sunduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, Fasîh Ahmed'in nazireleri yalnızca geçmişin büyük şairlerine hürmet sunmanın ötesinde, mevcut şiir mirasını yeniden yorumlayan ve ihya eden eserler olarak değerlendirilmelidir. Onun nazireleri, bir yandan klasik şiirin şekil ve söyleyiş kalıplarına sadık kalırken diğer yandan anlam dünyasında yeni ufuklar açmakta ve devrin estetik anlayışını daha ileri bir noktaya taşımaktadır.

Nazireciliğin hudutlarını genişleten Fasîh Ahmed Dede, bu geleneği kuru bir takip olmaktan çıkarıp sanatkârane bir meydan okuma mecrasına dönüştürmüştür. Gelenek ile bireysel yaratıcılık arasındaki bu hassas muvazeneyi başarıyla muhafaza etmesi, onu klasik Türk edebiyatının mümtaz simalarından biri kılmaktadır. Şiirlerinde tema zenginliği, kelime işçiliği, metaforik incelik gibi unsurlar aracılığıyla geleneğin sürekliliğini temin ederken ona yeni manalar da katmıştır. Ayrıca Mevlevihanelerde yetişen şairlerin nazire yazımı konusunda daha serbest ve yaratıcı oldukları görülmektedir.

Bu çalışmanın kıymeti; Fasîh Ahmed Dede'nin nazirelerini yalnızca klasik şiir geleneği içinde değil, şairin ferdî sanat anlayışını inşa eden bir unsur olarak ele almasıdır. Çalışma, nazirecilik geleneğinin ferdî yaratıcılığı nasıl teşvik ettiğini, şairin bu gelenek içerisindeki mevkisini ve edebî mirasa sağladığı katkıları tafsilatlı bir şekilde inceleyerek literatüre önemli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Böylece Fasîh Ahmed'in nazireleri sadece geçmişin bir yankısı olmaktan öte, klasik Türk edebiyatının estetik ve fikrî yapısını geliştiren unsurlar olarak görülmelidir.

Kaynaklar

- Ak, C. (2001). *Bağdatlı Rûhî dîvânı (karşılaştırmalı metin)*, C 2. Uludağ Üniversitesi.
- Akkuş, M. (1993). *Nef'î dîvânı*. Ankara: Akçağ.
- Akyüz, K. vd. (1990). *Fuzûlî dîvânı*. Ankara: Akçağ.
- Ambros, E. G. (1989). Nazire, the will-o'-the-wisp of Ottoman Dîvân poetry. *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlands*, 79, 57-65.
- Banarlı, N. S. (1987). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Bilkan, A. F. (1997). *Nâbî dîvânı*, C I-II. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Canpolat, M. (2003). *Mecmûatü 'n-nezâir*, C 28. Ankara: TDV.
- Çıpan, M. (2003). *Fasîh dîvânı inceleme-tenkidli metin*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Devellioğlu, F. (1984). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın.

- Feldman, W. (1997). Imitatio in Ottoman poetry: three ghazals of the mid-seventeenth century. *The Turkish Studies Association Bulletin*, 21, 41-58.
- Genç, İ. (2000). *Tezkire-i şu'arâ-yı mevleviyye*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Gültekin, İ. (2013). Nazire geleneğinden metinlerarasılığa üç şiirin söyledikleri. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(1), 1511-1537.
- İlaydın, H. (1997). *Türk edebiyatında nazım*. Ankara: Akçağ.
- İpekten, H. (1990). *Nâilî divanı*. Ankara: Akçağ.
- İsen, M. (1981). Divan şiirinde nazire geleneği. *Mavera*, 54, 24-26.
- Kaplan, M. (1996). *Neşâtî dîvânı*. İzmir: Akademi.
- Kaplan, M. (2020). Neşâtî, Ahmed Dede. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nesati-ahmed-dede> (Erişim tarihi: 16.01.2025).
- Kılınç, A. (2021). *Fuzûlî dîvânı inceleme-tenkidli metin*. Ankara: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Köksal, M. F. (2018). *Sana benzer güzel olmaz-divan şiirinde nazire-*. İstanbul: Büyüyen Ay.
- Küçük, S. (1994). *Bâkî dîvânı*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Önce, N. (2019). Fasîh Ahmed Dede'nin gazellerinde "ateş". *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 213-240.
- Öztoprak, N. (2020). Rûhî, Bağdatlı. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ruhi-bagdatli> (Erişim tarihi: 16.01.2025).
- Sevindik, H. (2010). Fasîh Ahmed Dede'nin behişt-âbâd mesnevisi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23, 37-46.
- Şemseddin Sami. (1901). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Matbaa-i Ebüzziya.
- Şentürk, A. A. & Kartal, A. (2009). *Eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh.
- Tarlan, A. N. (1963). *Necâtî Beg divanı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Ünsal Topçu, G. (2020). *Fasîh Ahmed Dede dîvânı bağlamli dizin ve işlevsel sözlüğü* (Doktora tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Extended Abstract

Nazire is a prominent tradition in classical Turkish poetry, serving as both a tribute to the poets who came before and a means of artistic self-expression. Nazire is a dynamic literary discourse that facilitates intertextual dialogues between poets and their predecessors, as opposed to simple replication. This tradition allows poets to showcase their proficiency in poetic forms, enhance existing motifs, and develop new themes. Fasîh Ahmed Dede, a 17th-century Mevlevî poet, is one of the most significant personalities in this tradition. His nazires demonstrate his profound devotion to classical poetry, while also showcasing his own aesthetic and mystical interpretations. This study analyzes Fasîh Ahmed Dede's responses to renowned poets, including Necâtî Bey, Fuzûlî, Bâkî, Bağdatlı Rûhî, Nâ'îlî-i Kadîm, and Nef'î, in order to investigate his role in the nazire tradition. This study examines how Fasîh Ahmed Dede adapted ancient subjects under the influence of Sebki-i Hindî, a poetry school renowned for its complex metaphors, rich imagery, and profound emotional resonance, through a comparative textual analysis. Not only does his poetry adhere to the formal constraints of classical verse, but it also reinterprets traditional motifs in a way that reflects his personal and mystical perspectives.

The tradition of nazire is profoundly ingrained in the history of Ottoman poetry, with its origins in Persian and Arabic literary practices. In this poetic technique, verses are composed in a manner that closely resembles previous works in terms of thematic structure, rhyme, and meter. It is not simply an act of mimicry, but a sophisticated artistic endeavor in which the poet reinterprets and elaborates on the original text. The technique significantly contributed to the artistic evolution of classical poets, facilitating an ongoing literary dialogue across generations. Fasîh Ahmed Dede's involvement with this tradition is particularly noteworthy because his nazires transcend mere adaptation; they introduce alternative philosophical perspectives and nuanced stylistic innovations. He maintains his commitment to the fundamental components of classical Ottoman aesthetics while reimagining extant poetic structures. His nazm displays the essential traits of Sebk-i Hindî, notably its penchant for intricate analogies, linguistic playfulness, and spiritual contemplation.

The Sebk-i Hindî movement, which emerged in Ottoman poetry during the 17th century, strongly influenced Fasîh Ahmed Dede's poetry. This poetic style is distinguished by a heightened sense of existential questioning and mysticism, a preference for abstract and philosophical themes, and highly intricate metaphors and symbolic imagery. His nazire also demonstrates his connection to Mevlevî Sufism, integrating themes of divine love (aşk), union (vahdet), and self-purification (nefs terbiyesi). This is especially apparent in his replies to Fuzûlî, when he transitions from traditional nazire writing - characterized by structural and thematic parallels- to a transformative method that infuses his works with profound metaphysical significance.

A comparative analysis of the nazires of Fasîh Ahmed Dede and their original counterparts reveals that they make distinct creative decisions. The structural framework of the original compositions is maintained by his responses to Necâtî Bey and Bağdatlı Rûhî, which introduce nuanced shifts in tone and emphasis. For instance, Fasîh Ahmed Dede's nazire is more introspective, emphasizing the internal struggles of the poetic self, whereas Bağdatlı Rûhî's poetry frequently depicts social critique and existential skepticism. Likewise, his replies to Fuzûlî and Bâkî illustrate his capacity to navigate conceptual complexities in classical poetry. Fasîh Ahmed Dede's themes are often adapted to reflect more earthly affections and philosophical contemplations, while Fuzûlî frequently investigates divine yearning and metaphysical devotion. His poetry offers a distinctive perspective on classical themes by reinterpreting and reconstructing the meaning of the originals, rather than merely replicating their content.

The tradition of nazire is not merely a literary convention; it is a mechanism of continuity and transformation in classical Turkish literature. Through his engagement with this tradition, Fasîh Ahmed Dede aids in the preservation of Ottoman literary history while concurrently broadening its boundaries. His poetry illustrates that nazire writing is not a mere act of imitation but an active participation in literary history, where each response contributes a new facet to the ongoing discourse. His art underscores the fundamental dualism of nazire. It maintains the aesthetic and intellectual legacy of Ottoman poetry, enabling poets to express their personality via innovative interpretations.

The richness and dynamism of Ottoman literary culture are exemplified by Fasîh Ahmed Dede's engagement with the nazire tradition. His poetry is a synthesis of Sufî philosophical inquiry, innovative poetic expression, and formal classical structures. He not only commemorates the literary accomplishments of his predecessors but also broadens the expressive potential of Sebk-i Hindî and classical Ottoman poetry through his nazires. Nazire was not solely a poetic homage method; it was also a creative space for literary evolution, as this study demonstrates. Fasîh Ahmed Dede's works underscore the significance of poetic intertextuality in influencing the course of Ottoman literary history. By balancing tradition with creativity, he guarantees that the legacy of classical Turkish poetry remains both timeless and continuously evolving.

Ekler

Tablo 10: Fasîh Ahmed Dede'nin Nazire Yazdığı Şairler ve Manzumelerinin Özellikleri¹⁴

Sıra	Fasîh Ahmed Dede'nin Nazire Yaptığı Şair	YY.	Nazire Sayısı	Nazire Gazelin Redifi	Nazire Gazelin Beyit Sayısı	Nazire Gazelin Aruz Vezni
1.	‘Âlî	17	1	sehâb olmaz	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
2.	‘Ârif	17	1	rehâ olmaz	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
3.	‘Atâ'î	17	1	hârâdur	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
4.	Bahâdır Girây	17	1	nihânesin	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
5.	Bahâ'î (Şeyhülislâm)	17	3	feryâduñ iy bülbül	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				hâlde bilmem	6	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				dâğ oldı	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
6.	Bâkî	16	2	vefâdan haz	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				pür-tâb gibi	5	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
7.	Cevrî	17	2	cânâna tokınsun	5	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ülün
				olmuş gibi	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
8.	Cezmî	17	2	eylemedük	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				gelmez mi	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
9.	Fâ'izî (Kafzâde)	17	7	ferâğ vir	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				mahremeler	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				ider 'ışk	5	mef'ûlü mefâ'ilün fâ'ülün
				şererün	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				felek	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				bâğdur gönlüm	5	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				şân ola	8	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
10.	Fehîm-i Kadîm	17	9	vücûd it	7	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün
				muhabbet it	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				dost	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				murâd	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				zehr olur	4	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				cevâb vir	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				şemîmümdür benüm	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				düşmen	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				yitmez mi	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
11.	Feyzî	17	4	mesihâdur	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				yanuna düşmez	7	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün
				n'eylesün	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				sûzânsın sen	5	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
12.	Fuzûlî-i Bağdâdî	16	4	mübte'lâ bana	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				yâr it	4	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				gördüm	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				giryânımı	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
13.	Hâletî ('Azmizâde)	17	1	gamdur	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
14.	Hasan Ağa	17	1	itmem	7	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
15.	Hüseyin Efendi (Ahîzâde)	17	1	şikâyeti	6	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
16.	‘İsmetî	17	5	güzer virmezler	5	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
				karâra döner	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				nâ-sezâ düşmez	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				görsem	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

¹⁴ Fasîh Ahmed Dede'nin nazire yazdığı şairler ve manzumeler belirlenirken öncelikle şairin divanı esas alınmıştır. Nazirelerin tespiti için Çıpan'ın *Fasîh Divânı İnceleme-Tenkidli Metin* (2003) adlı çalışmasındaki kayıtlar dikkate alınmış, şairin nazire yazdığı şiirlerin tespiti bu temel kaynak üzerinden yapılmıştır. Fasîh Ahmed Dede, nazire yazdığı gazellere divanında bizzat başlık vererek bu şiirlerin zemin şiirlerle olan bağlantısını açıkça ortaya koymuş, böylece nazire geleneği içindeki konumunu kendisi de metin içinde vurgulamıştır.

				teshîr ola	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
17.	Kelîm Eyyübî	17	2	kıyâmet var	7	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				göstermesün	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
18.	Mantikî	17	2	mülûh	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				diyârundan	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
19.	Mezâkî	17	1	derler	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
20.	Nâbî	17	1	itdûn bu şeb	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
21.	Nailî-i Kadîm	17	8	ıztırâbum var	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				cânlanur	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				mahabbetsin	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				iderin	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				n'eydügin	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				degmez mi	7	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				gölşenûn dahi	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				görülmedi	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
22.	Nazîm	17	2	bûy-ı neşât	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				ümmei	6	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
23.	Necâtî	15	1	begler	5	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
24.	Nedîm-i Kadîm	17	4	degüldür	6	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün
				hevâmu sanur	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				sebeb bilmem	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				nefret olmasun	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
25.	Nef'î	17	3	muharremdür baña	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				hançerdür baña	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				eyler	6	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
26.	Neşâtî	17	4	pür-envârdan cüdâ	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				münirümüz	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				derünumuz	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				tehî	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
27.	Nev'î	16	1	gösterür	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
28.	Riyâzî	17	2	şarâb olur	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				pervâne dahi	5	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
29.	Rûhî-i Bağdâdî	16	1	gûyâ	9	fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
30.	Sabrî	17	6	sohbetûn kimdür	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				eyyâmidur	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				hürmet eylerüz	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				ihsânunum senûn	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				siper eyle	5	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün
				olsaydı	4	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
31.	Tarzî	17	1	berisin	5	mef'ûlü mefâ'ilün fa'ülün
32.	Tıflî	17	1	kalem	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
33.	Vecdî	17	1	hârî âteşdür	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
34.	Yahyâ (Şeyhülislâm)	17	10	mahabbet	5	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün
				imtizâc	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				şikâyet olur	10	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				nişânedür	5	mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün
				nevbet-i 'ışk	6	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
				mihr-ı dırâhşânum	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				reşk eylesün	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
				süzilsün	5	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ilün
				dirin	4	fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
				bülbülü	5	fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
35.	Zuhûrî	17	2	hitâbdan mahzûz	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				subh-gâh itdüm	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
	Nazire be- Nezâ'ir		5	safâdur hep	6	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				harâbât	5	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün
				bâd-bânumuzı	5	mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün
				temennâyı	5	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
				hezâr oldu	7	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün"